

după
133502
Nr. 105 6 al Bibliotecii populare a Asociațiunii:

Avram Iancu

de Ioan Georgescu

Pretul 4 Lei

Asociațiunea pentru literatură română și cultura poporului român

Intemeiată la 1861.

• PREȘEDINTE DE ONOARE:

M. Sa. Regele FERDINAND I.

Președinte activ: **Andrei Bârseanu**
senator, membru al „Academiei Române“

Vicepreședintă activ: **Dr. Vasile Suciu**
mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș

Comitetul central al »Asociațiunii« numără 30 de fruntași din toate păturile societății românești

E de datoria fiecărui bun Român să sprijiniască »Asociațiunea«, abonând publicațiile ei și înscriindu-se de membru.

Taxele de membrii sunt următoarele:

membru fondator al Casei Naționale, odată pentru totdeauna	1000 Lei
membru fondator al Asociațiunii, odată pentru totdeauna	400 Lei
membru pe viață al Asociațiunii, odată pentru totdeauna	200 Lei
membru activ al Asociațiunii, anual	10 Lei
membru ajutător al Asociațiunii, anual	2 Lei

133502

363436

Biblioteca populară a Asociațiunii

An. XII.

Nr. 105

AVRAM IANCU

Crâmpeie din viața și din vremea lui

BCU Cluj / Central University Library Cluj
de

IOAN GEORGESCU

secretarul literar al »Asociațiunii«

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201504496

Sibiu — 1922.

Editura »Asociațiunii«

„Iancul acesta, e un om fără seamăn, cu sânge rece, destoinic, dar când vorbește despre suferințele neamului său, e fanatic; îi scânteiază ochii și poți vedea într'înșii făclia aprinsă a revoluțiunii.“ (Paul Vasvári.)

Satul și neamul din care se trage.

Puține sate românești sunt așezate așa de frumos ca Vidra de sus, în plasa Câmpeni, județul Turda-Arieș. Casele Moților noștri, curate și întocmite cu gust și pricepere, risipite pe coastele munților, printre cari curge Arieșul mic, par niște cuiburi de lumină. De-asupra satului, la izvorul Arieșului mic, se ridică muntele *Găina*, unde din vechime se ține, an de an, în Dumineca ce urmează după Sânt-Petru, vestitul »târg de fete«, la care se adună totdeauna mulțime de popor, nu numai dintre Moți, ci și dintre Crișeni, până de pe la Arad și Oradea mare. Dincolo de munții împrejmuitoari, mai spre mieznoapte e Albacul, locul nașterii lui Horia, iar ceva mai spre miezăzi, lângă Abrud, e Cărpinișul lui Cloșca și Crișan, mucenicii neamului nostru frânți pe roată la 28 Februarie 1785 în Alba-Iulia. La leagănul lui Avram Iancu încă a resunat cântecul înduio-

șător despre crunta săvârșire din viață a celor trei conducători:

*Când i-a ars, ieșîa o pară
de se vedeà peste țară;
iar când se sfârșiau pe roată,
s'a văzut în lumea toată
așa de mare minune,
care nu se poate spune.*

Pe hotarul comunei Vidra de sus e »dealul melcilor«, un deal cum nu se prea vede ori și unde. Dealul întreg e din melci de mare petriificați de mii de ani. Unii au mărimea unui căpșor de copil.

Casa părintească a lui Avram Iancu e așezată pe malul stîng al Arieșului lângă iazul morii, odinioară proprietatea familiei și aceasta. Ea se cunoaște ușor dintre toate casele, fiind cu mult mai înaltă decât celelalte și avînd lângă ea un plop, sădit chiar de mâna lui Iancu precum se spune.

Peste râu dela casa părintească a eroului, ceva mai în jos, e vestita cădere de apă numită de Moți »pișoaia«, unde apa se prăbușește în vale de pe o stîncă înaltă de 18 metri. (Cu puterea de apă dela această cădere s'ar putea face lumină electrică în toată Vidra!)

Casa lui A. Iancu.

În acest sat și din acest neam de oameni s'a născut, Avram Iancu, regele munților, la 1824. Luna și ziua nu se știe, pentru că nu e însemnată în matriculă. Tatăl său, Alexandru, și mamă-sa, Maria Vila, numită și Maria cea mică, fiindcă eră o femeie mititică, erau fruntași în comună. El purtă cu vrednicie trei slujbe de-odată: cea de pădurar la erar sau de gornic, apoi cea de jude domi-nal și de primar comunal. Alexandru Iancu eră un țeran voinic, deștept și cinstit, cu stare bună.

Deși nu știă multă carte — abia putea spune »Tatăl nostru« pe din afară — el totuș eră om de seamă și cu legături frumoase la cei mari. Pe cine voiă el să-l scape, îl scăpă. Pe cina voiă să-l piardă, îl pierdeă. Dovadă de trecerea deosebită ce aveă Alexandru Iancu, tatăl eroului, la doctorii și ofițerii împărătești este și faptul că el l-a scăpat pe Mihaiu Gomboș, o rudă a sa, dela miliție. Văzându-l îmbrăcat militărește, după ce a vorbit mai întâiu cu cine trebuia, i-a spus scurt și la înțeles:

— »Ia-ți hainele și mergi acasă!« (Vezi amintirile fostului servitor al lui Iancu: Marta Gheorghe al Ghilii în articolul *I. Georgescu*, Pe urmele lui Avram Iancu, din revista »Transilvania«, Sibiu, Nr. 9 dir Sept. 1922 pag. 576—583.)

Nicăiri nu găsești la Români »din patru unghiuri« atâta însuflețire, pentru țară și neam, ca la Moții noștri din munții apuseni ai Ardealului. Pe cât sunt de viteji în războaie, pe atât sunt de buni, de blânzi și de muncitori în timpuri de pace. Poate să fie adevărat ce se zice, că nicăiri în Dacia împăratului Traian sângele roman n'a rămas mai curat ca în acest cuib muntos. Ca să arătăm vrednicia deosebită a acestui popor, va fi de ajuns să amintim părerea slujbașilor nemți și poleci cari după anul 1849 trăiau în acești munți. Ei ziceau: »Nicăiri n'am văzut un astfel de popor; aceștia nu fură, nu beau, nu se bat, nici nu se îmbată; noi n'avem nici un lucru aici.« Cuvintele acestea sunt cu atât mai prețioase, fiindcă Moților le ieșise veste slabă între străini, că sunt răutăcioși și sălbatici, și au omorât în răscoală mii și mii de Unguri nevinovați. Cunoscându-i străinii mai de aproape pe Moții noștri, nu aveau destule cuvinte să-i laude.

Avrămuț, cum îi ziceau părinții, era un băiat cuminte și avea fire de Moț adevărat: gânditor și scurt la vorbă, dar bun la inimă și mare la suflet.

Născut în acești munți acoperiți cu codrii de brad, unde dorul de libertate ardea pururea,

ca jăromatic sub spuză, și de unde au ieșit, atâția Români vrednici, el de timpuriu dă semne de o bunătate și agerime de suflet deosebită.

Din copilăria eroului.

Înainte de 1848 în munții apuseni erau abia trei școli primare, zidite cum se cade din porunca împăratului Iosif al doilea. Una era în Bucium-sat, a doua în Albac și a treia în Vidra de jos.

Avrămuț, cu toate acestea, n'a învățat »buchile« în școala din Vidra de jos, ci s'a dus la moșul său Ionuț Candrea din Neagra, unde a învățat așa de bine, încât la examen a pus pe toți oamenii în uimire cu răspunsurile lui drăgălașe și înțelepte. Încântați de aceste răspunsuri, câțiva fruntași l-au cinstit cu niște galbini. Avrămuț la început nu vrea să-i primiască; pe urmă, la stăruințele lor, i-a primit, dar i-a strecurat în buzunarul învățătorului său cu cuvintele: »Nu mi se cuvine mie, ci învățătorului meu această cinste!«

De tânăr, Avrămuț a îndrăgit muzica, minune mare. Ii plăcea să cânte nu numai din gură și din frunză, din tulnic (bucium) și din fluer, ci și din vio-

lină (diplă) și flaut. De aceea ne putem închipui, ce bucurie i-a făcut Cula Surdului, voevodul Țiganilor, sălășluiti pe pășunea familiei Iancu numită »Celarul«, când într'o bună dimineată i-a adus lui Avrămuț un violon-cello. Acesta ca să nu supere pe părinții săi cu cele dintâi încercări muzicale, și-a zidit în »Celar« o colibă, pe jumătate în pământ, unde să-se poată deprinde neîmpiedecat în arta (măestria) lui iubită.

Că ce maestru era Avram Iancu în muzică se vede din faptul că, mai târziu, prin anii 1868, la nunta lui Mircea Stănescu cu domnișoara Taloș din Hălmagiu, eroul nostru a fost singur în stare să cânte după notele publicate în revista lui Iosif Vulcan de pe vremuri »Familia« noul joc românesc »Romana«.

La moara Inceștilor (familiei Iancu) era iazul foarte adânc. Băieții nu cutezau să se îndepărteze prea mult de țărm, căci altfel se îndepărtau pe veci. Odată un băiat de vreo 12 ani, ca să-și arate curajul, s'a asvârlit în văltoare. Când l-au văzut că îngHITE apă din greu, că dă desnădăjduit din mâni și se cufundă mereu, au rămas toți încremeniți de spaimă. Intr'un târziu deștepându-se, au strigat: »Ajutor!« Avrămuț însă liniștit,

tacticos și cuminte, n'a strigat după ajutor, ci l-a dat, întinzând celui ce se înneacă prăjina lui de pescuit și scăpându-l astfel dela moarte sigură.

De atunci Avrămuț a crescut înaintea tuturor, fiind privit ca om de seamă, care va fi odată fala neamului întreg. (Vezi frumoasele: »Amintiri despre Avram Iancu« publicate de d-l *Al. Ciura* în revista »Transilvania« Nr. 11 din 1922).

Dar în curând veni timpul să plece de acasă, în străini, la învățătură mai înaltă.

Când l-a dus Ghila cel bătrân întâiu la școală pe Avrămuț, s'a întâmplat și cu el ce se întâmplă cu atâția băieți, când se văd mai întâiu între străini: li se face urît și fug. Mai ales, când ai îndrăgit atât de mult satul tău și oamenii tăi, cum era Avrămuț.

Așa s'a întâmplat și cu el.

Când plecă Ghila bătrânul din Zlatna înapoi către Vidra, iată că în Valea Dosului se pomeneste cu băiatul înapoia lui.

— »Da ce-i cu tine măi Avrămuț? Eu te-am lăsat în Zlatna, de ce n'ai rămas acolo?« întrebă bătrânul Ghila.

— »Fiindcă mi-e urit!« fu răspunsul băiatului.

— »Să te întorci, unde te-am lăsat!« glăsuie bătrânul. »Amândoi n'avem ce căută acasă. Ne potopește tatăl tău.«

— »Eu singur nu mă întorc.«

— »Atunci, hai cu mine!«

L-a luat și l-a dus și dus a fost. Mai mult n'a fugit Avrămuț de școală și nu s'a mai simțit străin.

La învățătură mai înaltă și în cea dintâi școală a vieții.

Tot timpul, cât a fost la învățătură în felurite orașe, a ajuns să fie îndrăgit de toată lumea. Învăță bine. Eră între cei dintâi școlari. Avea înfățișare plăcută: blondin, modest, sincer, cu inima deschisă; eră om de cuvânt. Față de alte neamuri și legi eră cât se poate de îngăduitor. Insușirile acestea le-a avut în toată viața lui. Dintre studii mai mult îi plăceau matematicile și istoria. Insușirile lui alese i-au deschis ușile familiilor »domnești«, cum se zicea pe atunci, unde apoi s'a poleit și mai mult. De aceea spun unii scriitori unguri: »Iancu avea purtări mai alese decât alți tineri din părinți țerani«.

Dupăce a isprăvit drepturile în 1845, Iancu cu cele mai strălucite atestate, precum ne spune chiar o gazetă ungurească («Magyarország és a nagyvilág» în numărul 1 din 1873) s'a dus la guvernul din Cluj să-i dea o slujbă fără plată. Dar bietul Avrămuț nu și-a dat seamă, că în țara ungurească, până la 1848, nu tot omul eră om.

»Iancu«, ziceă numita gazeta, »n'aveă înfățișarea, care trebuiă; el nu știă să se îndoie, nici să lingușiască. Pe ținuta lui și pe fața lui mândră, bărbătească, se oglindia o conștiință, pe care numai propria vrednicie, ti-o poate da«.

El a fost respins, pentrucă eră dela țară; adecă nu eră nobil.

De rana aceasta a suferit mult sufletul lui Iancu. El s'a întors dela guvern nu umilit, ci revoltat în demnitatea sa de om. S'a dus apoi la Târgul-Mureșului și s'a înscris la tabla regească cancelist, cu scop de a se pregăti pentru censura de avocat. Avocat puteă fi și dacă nu eră nobil. Nobilii nu se făceau avocați; ale lor erau slujbele publice cele mai bine plătite.

Din tinerețe îl frământă dorul de-a-și vedeă neamul liber. Suferințele Românilor îl mișcau adânc.

La 1847, fiind dieta convocată la Cluj, tabla regească, care încă făcea parte din dietă, își ținea ședințele în Cluj. Iancu încă se află acolo și urmăria cu interes deosebit desbaterile din dietă.

Guvernul, susținut de partidul conservator-reacționar, voia, ca prin noua lege, numită »urbariu« să striviască pe bietul țăran și mai mult.

Despre acest »urbariu« scrie Gheorghe Barițiu în »Observatorul« din 1880: »La noi eră să vină revoluția și fără revoluția din Paris, pentru că ceea ce n'a terminat anul 1842 a terminat anul 1847, când guvernul și majoritatea parlamentului lucrau ca orbiți de Dumnezeu, pentru pierirea lor și a țării«.

În ziua aceea șeful partidului liberal, baronul Kemény Dénes, rosti în parlament următoarele cuvinte neuitate: »Țăranului, după ce fu desbrăcat de tot dreptul omului, de toată vrednicia omenească, i s'au pus sarcini, care nu numai întrec venitul moșiei ce o muncește, dar întrec chiar puterile dânsului. Și când ar avea numai un stăpân, tot ar mai merge; dar după ce stăpânul său i-a luat tot ce bietul om a muncit, vine apoi al doilea stăpân: statul. Acesta-i pune o sarcină și mai grea. În timpul când nobilul își petrece în trândăvie, țăranul poartă toate

greutățile țerii; plătește singur dările, face drumuri și poduri, și tot el plătește și vama pe ele. Apără țara cu arma, ca nobilimea să poată stăpâni în liniște. Plătește pe popă, pe dascăl, pe jude, pe notar și tot ce i se cere. Și acest om, în sdrențele sale, e cinstit, blând, muncitor, își iubeste țara și o apără cu credință, deși el știe, că nici chiar acel pământ de trei coți, care după moarte îi va acoperi trupul, nu este proprietatea dânsului. Băgați de seamă! Dumezeu nu poate suferi îndelung o asemenea stare».

La aceste cuvinte ieșite dintr'o inimă într'adevăr simțitoare, reprezentantul guvernului, un »grof« (conte) regalist iată ce a răspuns: »Am un temeiu foarte serios, ca să privesc la eliberarea țeranilor, ca la moarte. Precum noi (Maghiarii) nu știm acum, care a fost patria cea dintâi a strămoșilor noștri veniți din Asia, așa să grijim, ca nu cumva, peste 40—50 de ani, să trebuiască să căutăm cu lampa pe Maghiari în mica noastră patrie, Transilvania; pentrucă dacă Transilvania va sta de sine, se va preface în ceea ce a fost înainte cu 900 de ani, când veniră aici Arpad și Tuhutum: în Dacia. Unirea cu Ungaria, care ne-ar putea feri de primejdia aceasta, e încă departe de a se înfăptui!«

Când majoritatea parlamentului primi legea cea nouă »urbariul«, baronul Kemény părăsi sala strigând: »Protestez în numele poporului sfânt!«

Iancu, care ascultă, cum împărțesc »nobilii« pielea bietului țeran, gemea ca un taur înferecat și tremură ca varga; îl scuturau frigurile. Cu sila a trebuit să fie dus de acolo, să nu facă scandal. Pe drum către casă Iosif Sterca Șuluțiu a încercat să-l liniștiască. El însă i-a zis: »Frate Șuluțiu! nu te supără! ori cât de bun Român ai fi, tu nu poți simți durerea, ce am simțit-o eu azi. Tu și familia ta nu sunteți robi, ca mine și părinții mei. Când baronul acela, care a vorbit ca un arhanghel, a zis că Nici acel pământ de trei coți, care după moarte îi va acoperi trupul, nu e proprietatea țeranului, eram să mă arunc din galerie între ei și să-i isbesc de părete. Nu cu cuvinte filosofice și umanitare vei putea convinge pe acești tirani, ci cu lancea, ca Horia!« Ajuns acasă, se plimbă agitat, cu pași mari, prin odaie, fără să zică un cuvânt. Din când în când strângea pumnii și suflând greu, tăia cu brațul drept în aer, par' c'ar fi tăiat cu sabia. Rădea și plângea cu hohot. Dovadă limpede despre vijelia care-i frământă sufletul. Din clipa

aceea s'a zămislit în sufletul lui Iancu hotărîrea de-a-și închină vieța liberărei neamului românesc.

Poporul din munții apuseni privia de pe atunci la el cu mândrie și nădejdi îndreptățite, gata să-și încredințeze soarta în mâinile lui.

Lucru firesc. Iancu era acolo cel dintâi »om învățat«, ieșit din opincă. El nu mai avea astâmpăr. Se pregătea să se ducă acasă în munți, unde lumea ferbea și clocotia și de unde în tot momentul se aștepta să izbucniască revoluția. (Vezi *I. Sterca Șulțiu*, Biografia lui Avram Iancu, Sibiu 1897.)

Catarina Varga (Păpucarul), care din anul 1840 luase rolul lui Horia, umblă din sat în sat, ținea adunări populare și spunea poporului, să nu mai facă robotă, pentrucă: »Dumnezeu a făcut pe om liber«. zicea ea, »și numai tiranii l-au făcut rob.« Guvernul prin mitropolitul Șaguna și comisarul Pogány a izbutit să pună mâna pe femeia aceasta și să-i innăbușe glasul; n'a putut stărpi însă din țerani dorul de libertate. Intre astfel de împrejurări a sosit anul 1848, care l-a găsit pe Iancu în Târgul-Mureșului, unde a luat diploma de avocat.

În primăvara anului 1848, când fulgerul revoluției franceze lumină din nou toată Europa, Iancu e la locul său. Tot ce închipuirea vie

plămădiă, în sufletul lui, despre ștergerea iobăgiei și un viitor mai bun al neamului românesc, la vrâsta de 24 de ani, el le credeă cu putință.

Cele 12 puncte ale tineretului maghiar din Budapesta dela 15 Martie 1848 le primi cu mare bucurie.

»Tineretul maghiar din Târgul-Mureșului«, scrie «Magyarország és a nagyvilág» No. 1 din anul 1873, »se adună zi de zi spre a se sfătui asupra marilor întâmplări». Iancu nu lipsiă nici odată dela aceste adunări. Se retrăgeă într'un colț și ascultă. Nu se amestecă în disputele domnișorilor. Cine-l priviă cu luare aminte, vedeă că în sufletul lui se frământă lucruri mari. De altfel se știe, că în casa lui Avram Iancu din Târgul-Mureșului se adunau totdeauna tinerii români la sfat. Astfel la el a dus mai întâiu tânărul Bîrlea, nepotul episcopului Ioan Lemeni vestea dela Blaj că pe Dumineca Tomei, după Paști, toți fruntașii neamului se vor întruni acolo să vadă ce e de făcut. Ceeace s'a și întâmplat întocmai. Aceasta a fost cea dintâiu adunare dela Blaj, în 1848, când cu totul s'au ținut trei adunări în acest orașel. (Vezi *A. Papiu-Ilarian*, *Istoria Românilor din Dacia superioară*, tomul II. Evenimentele Românilor la a. 1848 până la

adunarea din 15/3 Maiu inclusiv. Viena, C. Gerold și fiu 1852 pag. 197—9.)

Când unul dintre domnișorii unguri a zis, că ștergerea iobăgiei și liberarea Valahilor (așa batjocoriau ei pe Români) e prea timpurie și păgubitoare țerei, Iancu, spre mirarea tuturor, se înfuriă, sări drept în sus și, clocotind de mânie, strigă: »Resping în numele neamului românesc mila și dărnicia voastră! Dreptul istoric are să se spulbere înaintea drepturilor omului. Am suferit, spre rușinea veacului al 19-lea, robia îndelungată. Pretindem ștergerea iobăgiei și egalitate deplină, ori moarte!« Cu aceste cuvinte părăsi sala și se duse apoi acasă la Vidra.

Când veniă Avrămuț vara în vacanțe acasă și vedeă, cum se pedepsesc și se muncesc bieții Români pentru nimica toată, pentru câte un lemn tăiat din pădurea erariului, o adâncă milă îl cuprindeă, mai ales când începeă să-și dea seama, că numai Românii sunt năpăstuiți așa, — alte nații nu. Atunci ziceă către tatăl său:

— »Tată! Nu-i bună rânduiala de-acum! Trebuie schimbată! Unii să moară de flămânzi, iar alții să crepe de sătui.«

— »Bine!« ziceă tatăl său. »Schimbați-o! Numai să puteți. Dar să nu uitați un lucru: Dumnezeu

să Vă feriască de săracul bogat și de foamea sătulă. Atunci e rău, că n'ai cu ce-i sta în cale decât cu ce a fost și îndată e supărare și necaz.»

În vremea aceasta de clocot și fierbere s'a întâmplat că a înnebunit Rahiluța, nevasta lui Ion Pop, boierul cel bătrân din Vidra de sus. În nebunia ei era pașnică și senină, dar prorocia mereu că: vor veni zile grele asupra lumii întregi, când toți vor striga vai!; când fecior și tată, mamă și fată nu se vor putea vedea în ochi; când toate văile și păraiele vor mână mori și herăstraie, iar Românii, ba chiar și Țiganii, vor purta negoț; când oamenii nu vor muri numai de moarte firească, ci și mușcați de paseri cu cioc de fier.

Toți o luau în răs și batjocură pe biata femeie. Până și fratele ei, preotul, îi spunea să tacă din gură că nu știe ce vorbește. Numai bătrânul Alexandru Iancu și feciorul său, Avram, n'o ocărau, ci-o ascultau totdeauna cu dragoste și bunăvoință. Mai ales acesta.

Să nu-și fi presimțit el oare tristul viitor, când ascultă aiurările acestei biete femei scoase din minte?

La adunarea de pe câmpia libertății.

Dieta Transilvaniei eră convocată pe 30 Maiu 1848, pentru a se sfătui și a hotărî în privința ștergerii iobăgiei și a unirei Ardealului cu Ungaria.

Poporul român, îngrijat de soarta sa, eră hotărît să scuture jugul sclăviei cu orice preț. Ca nu cumva dieta să hotărască despre el fără de el, poporul român în număr de 40.000, împreună cu cărturarii din toate unghiurile țării, s'a adunat la 3/15 Maiu 1848 pe Câmpia libertății în Blaj, cuprinzându-și dorințele într'un memoriu cu 16 puncte.

Dintre hotărârile adunării de pe câmpia libertății mai însemnate sunt acestea:

1. Națiunea Română, rezemată pe principiul libertății și frățietății, pretinde neatârarea sa națională în privința politică, ca să figureze în numele său, să-și aibă reprezentanții săi în dietă în proporția numărului său, să-și aibă dregătorii săi în toate ramurile ce se țin de dânsa.

2. Biserica română să fie liberă, neatârătoare de oricare altă biserică și egal îndreptățită cu alte biserici din țară. Ea cere restabilirea mitropoliei române și a sinodului general anual, în care să fie deputați bisericеști și mirenești.

În sinod să se aleagă și episcopii liber, prin majoritatea voturilor, fără candidări.

3. Desființarea iobăgiei și a dijmelor fără despăgubire pentru »domnii de pământ« (boieri).

4. Libertate industrială și comercială cu ștergerea »țehurilor« (breslelor) și a tuturor piedecilor ce stau până atunci în calea negoțului și a maestriilor.

5. Să se șteargă darea pentru vitele ce pasc în țeri străine (Țara Românească, Turcia, Rusia ș. a.)

6. Desființarea dijmei sau a zeciuelii metalelor (aurului și argintului în munții apuseni), din pricina căreia nu se puteau lucra minele (băișagurile) așa cum ar fi trebuit.

7. Libertatea deplină a gândului: rostit, scris, tipărit, — fără censuri și cauții, cum eră până atunci.

8. Libertate personală și de întruniri.

9. Tribunale cu jurați publici.

10. Armată românească.

11. Cercetarea pricinelor de miezuini la moșii și păduri; mai ales în pământul crăesc (între Sași) o duceau Românii foarte greu.

12. Preoțimea română să fie plătită de stat, cași preoțimea celorlalte neamuri.

Avram Iancu călare, urmat de Moți.

13. Înființare de școale românești în toate satele și orașele, precum și a unei universități

14. Ștergerăa privilegiilor.

15. Constituție nouă.

16. Unirea Ardealului cu Ungaria să nu se desbată, până când nu va fi recunoscut și poporul român ca națiune.

Iancu a sosit pe câmpia libertății în fruntea alor 10.000 de Moți, cari au fost primiți din partea celorlalți 30.000 de sclavi cu strigăte de bucurie neînchipuită.

De atunci a rămas cântecul:

*Astăzi cu bucurie,
Românilor, veniți;
Pe Iancul în câmpie
Cu toți să-l însoțiți. ș. a.*

Piața Blajului, deși e destul de mare, totuș atunci s'a dovedit neîncăpătoare pentru mulțimea poporului adunat acolo. De aceea au ieșit cu toții pe »râtul Grecilor« ce s'a numit de-atunci în-coace »câmpia libertății«.

A scrie însă tot ce s'a întâmplat atunci, se ține de istorie, nu de o simplă cărticică de pomenire a lui Avram Iancu, cum este aceasta.

Cu toate acestea, de dragul adevărului istoric, trebuie să mai înșirăm una alta din vieța

lui, fiindcă numele lui Avram Iancu se aude pe toate buzele poporului român. Vom aduce chiar mărturii maghiare, ca să dea de minciună pe dușmanii neamului nostru, cari au trâmbițat în lumea largă, că Iancu n'a avut nici un ideal (scop) mai înalt, că el a prins arma din ură contra Maghiarilor, că a jăfuit, a omorât femei, copii și bătrâni neînarmați, dar cu armata maghiară n'a dat piept nici odată ș. a. În 1896 chiar ministrul maghiar Perczel l-a numit pe Iancu »trădător de țară» și a oprit colecta pentru monumentul lui Avram Iancu, iar un judecător maghiar din Alba-Iulia a spus că acesta a fost »căpitan de hoți». (Vezi inimoasa cârticică a d-lui *Dr. Amos Frâncu*, Pentru memoria lui Avram Iancu, apel către ministrul de interne Desider Perczel, Sibiu 1899).

Prigoniri împotriva lui Iancu și a altor frunțași români.

În adunarea de pe câmpia libertății Iancu a fost ales membru în comitetul central. Întors acasă în munții apuseni, a ținut mai multe adunări, în care a lămurit poporului hotărârile adunării și cuprinsul memoriului pe care o delegație avea să-l ducă împăratului la Viena; altă

delegație avea să înainteze dietei din Cluj un asemenea memoriu.

Insufletirea țeranilor era la culme. Magistratul din Abrud însă, răstălmăcind însufletirea poporului, a raportat guvernului în 24 Maiu, adecă la șase zile după adunarea dela Blaj că »închipuirea poporului valah e peste măsură de aprinsă; poporul s'a făcut mândru și încăpăținat; e neapărată trebuință, ca să apere pe Maghiari« și altele.

În 4 Iunie sub numărul 362 magistratul trimite o stafetă guvernului, prin care cere de grabă putere armată din pricina că au confiscat dela poștă două scrisori ale lui Buteanu. Una era adresată lui Balint, ca s'o trimită lui Iancu, zice magistratul. A doua era adresată lui Nicolae Boer în afaceri private.

Magistratul vrea să dovediască uneltirile lui Buteanu cu aceea: că scrisorile sunt scrise de aceeaș mână, dar adresele nu; că nu sunt împăturate într'o formă (pe acele vremuri nu erau pli-curi sau cuverte, ca astăzi); ba chiar sigilul scrisorilor încă se deosebește; în sfârșit, Buteanu numia pe Boer »frate«, deși ei nici macar înrudiți nu erau.

Trimițând magistratul aceste două scrisori guvernului, cere din nou armată, pentrucă »dacă

va află Balint despre confiscarea scrisorilor, ușor se poate întâmpla ca în vreo câteva ceasuri să răscoale poporul».

În urma acestui raport, guvernul a trimis la fața locului o comisie să cerceteze și armată s'o însoțiască. Despre aceasta a înștiințat pe magistrat la 9 Iunie sub Nr. 7327.

Îndată ce comisiunea și armata au sosit la Abrud, au hotărît arestarea lui Iancu.

Dar cum Ungurul nu știe păstră secretul, o doamnă maghiară, soția spanului cameral Vida, a aflat această hotărîre și a împărtășit-o mamei lui Iosif St. Șuluțiu. Atât a fost de ajuns, ca Iancu să știe și să scape numai decât de prinsoare.

Ne putând pune mâna pe Iancu, care s'a dus la Sibiu și a stat acolo cât timp a fost comisia în Abrud, au pornit goană asupra celorlalți cărturari. Au prins pe Iosif Moga și pe Popa Balint. Pe acesta l-a bătut în temniță senatorul Koncz Lajos cu patul puștei, până ce a leșinat și a căzut la pământ, apoi i-au trimis pe amândoi în temnița din Aiud. (Vezi toate documentele despre aceasta în »Gazeta Transilvaniei« Nr. 11 — 41 din 1891.)

În 2 Iunie s'a întâmplat vărsarea de sânge din Mihălț, lângă Blaj, din pricina unui proces, între

»groful« (contele) Eszterhazy și foștii săi iobagi români, pentru un pământ. Barițiu numește în volumul al doilea al Părților alese din istoria Transilvaniei (pagina 157) această vărsare de sânge: botezul de sânge al unirei și zice, că chiar scriitorii maghiari recunosc, că întâmplarea aceasta a deslănțuit războiul civil în Transilvania. Mai târziu prefectul dela Turda a lăsat să omoare pe 30 de țerani români în Luna de pe Arieș, precum lăsase și prefectul Banfi să se întâmple acelaș lucru la Mihălț.

Tot Barițiu scria în revista »Transilvania« din 1872 la pagina 244: »Ne-a costat destulă osteneală, să-l abatem pe Iancu — care se află împreună cu noi în Sibiiu — dela planul său de a merge în munți spre a lovi de acolo drept în Aiud, de unde venise perirea Mihălțenilor și unde închiseseră pe Balint și pe alții.«

Maurer spune în istoria sa despre națiunile Transilvaniei (»Die Besitzergreifung Siebenbürgens durch die das Land jetzt bewohnenden Nationen« pagina 141—142), că garda națională maghiară din Aiud și Secuiei au împușcat 19 Români în Mihălț, au spurcat femeile și fetele, au jăfuit pe săteni ș. a.

Hunfalvi însuși recunoaște într'o carte scrisă nemțește împotriva noastră («Die Romänen und ihre Ansprüche» la pagina 322) că astfel de sălbătăcii au putut face și Ungurii. Dacă ar fi citit ceea ce a scris August Treboniu Laurian despre Români din Austria într'o carte scrisă tot nemțește («Die Romänen der österreichischen Monarchie» pag. 17), ar fi văzut, că Ungurii nu numai au putut, dar de fapt au și făcut asemenea sălbătăcii.

Dar Ungurii, cari i-au pus gând rău lui Iancu, nu s'au astâmpărat cu una cu două. Au trimis pe același Pogány György (George Păgânul), nobil român maghiarizat din Clopotiva, care împreună cu Șaguna prinsese înainte cu câțiva ani pe Catarina Varga (Păpucar), doamna munților, să-l prindă și pe Avram Iancu la el acasă. Și eră să-l prindă, dacă nu-l înștiință de astă dată despre gândul hain al vrăjmașilor tânărul Gomboș, care pe atunci învăța glasurile la dascălul Hazu din Abrud. Iancu, înștiințat la timp, părăsi culcușul său din fânul de curând cosit și cu unul din cei mai credincioși oameni ai săi, cu Gavril Bădău, trecu dealul ce desparte Vidra de sus de Valea Crișului alb, ascunzându-se într'una din peșterile dela izvoarele acestui râu.

Ostașii unguri, sosiți în Vidra un ceas mai târziu, au încunjurat casa și vecinătatea lui Iancu, au răscolit și străpuns cu lăncile și sulitele lor totul, dar n'au găsit pe nimeni. Au pus premii mari pentru cei ce-l vor aduce legat în mâinile lor pe Avram Iancu. Zadarnic. De astă dată nu s'au găsit trădători între Românii noștri, cum s'au găsit cu 63 de ani mai înainte, când i-au prins pe Horia, Cloșca și Crișan. Au sechestra vitele și toată averea tatălui lui Iancu și a fratelui său, a preotului Ioan. Toate de a geaba! N'au aflat nimic.

În peștera din Valea Crisului și astăzi s'ar mai vedea rămășițele patului de frunze și de iarbă, pe care a durmit Iancu câteva săptămâni. (Vezi despre această întâmplare: *Teofil Frâncu* și *George Candrea*, Românii din munții apuseni (Moții). Scriere etnografică cu 10 ilustrațiuni în fotografie. București, tipografia modernă 1888, pag. 298 și *Al. Ciura*, Amintiri despre Avram Iancu în rev. »Transilvania« Nr. 11 din 1922).

Cererile Românilor în dieta din Cluj.

Dieta din Cluj n'a ținut seamă de memoriul Românilor de pe câmpia libertății. Scriitorul maghiar Jakab Elek nu încuviințează purtarea

aceasta a dietei față de Români în cartea sa despre revoluția din 1848 («Szabadságharcunk» pagina 196). El zice: »Dinastia s'a arătat mai darnică (în drepturile naționalităților), nu din dragoste pentru Români, ci ca să poată pune Maghiarilor un vrăjmaș și să le poată pune mai târziu piedeci. Cererea Românilor — deși adunarea n'a fost tocmai legală (e vorba de adunarea Românilor din Maiu 1848) — a fost iscălită de frunțașii neamului românesc. Legile Ungariei din luna Martie dau adunărilor populare drepturi politice. Pe baza aceasta Români, deși nu în formă, dar în fond au avut dreptate. Aceasta ar fi fost o dovadă de simpatie din partea Maghiarilor către Români.»

Dacă unul din cei mai buni patrioți maghiari, care cu sabia și cu condeiul și-a slujit neamul, judecă astfel, ne putem închipui durerea lui Iancu pentru neluarea în seamă a memoriului dela Blaj.

Memoriul dela Blaj l-a înaintat dietei delegația condusă de episcopul Lemeni, care era membru de drept al dietei. Dieta l-a dat, să facă raport deputatului Szász Károly, fost profesor de drept și secretar de stat în ministerul din Budapesta. Raportorul chemă pe deputați să se

sfătuiască asupra memoriului Românilor în casa grofului Teleky Domokos.

Raportorul Szász, fiind om drept și cinstit, eră de părere să se recunoască și Români, ca a patra națiune, cu drepturi egale cu celelalte, precum cereau ei în memoriul dela Blaj. Atunci magnații toți săriră ca mușcați de șarpe. Unul dintre ei, Zeik József a strigat cât a putut: »Decât să ne învoim la aceasta, mai bine să treacă și cel din urmă copil prin ascuțișul sabiei!« După aceasta se depărtară care în cotro.

Mai mult! Ungurii s'au dus la dietă înarmați, ca și când cine știe ce războiu înfricoșat ar avea să poarte. La cererea Românilor și a Sașilor de a nu se vota unirea Ardealului cu Ungaria, Ungurii au răspuns zângănind din săbii și urlând ca fiarele »Unire sau moarte!« (Unió vagy halál!) Bietul avocat și deputat sas din Brașov, Elias Roth, văzând acestea, abia a putut îngăimă ceva de spaimă, ca un copil vinovat.

Cu atât mai îndrăsneți și obraznici au fost însă Ungurii.

Când a strigat deputatul Berzenczey pe fe-reastră către mulțimea de pe stradă că unirea e votată, adunătura de acolo a început să strige: »Să iasă Konrad Schmidt și Ioan Lemeni la

popor!» (Aceștia erau cei mai mari vrăjmași ai unirii Ardealului cu Ungaria!)

Și bietului episcop român dela Blaj i-au pus cu puterea un steag unguresc în mână și împingându-l de spate l-au scos în mulțimea îmbătăată de izbânda unirii ungurești.

De altfel însuși reprezentantul împăratului din Viena baronul Puchner a dat ordin să se înlocuiască și la armată steagurile galbene-negre (austriace) cu cele ungurești.

Așa de năvalnic și de nebun a fost șivoiul maghiarismului în zilele acelea!

Așa povestește întâmplarea aceasta Constantin Pappfalvi, canonic în Blaj, în »Observatorul« Nr. 93 din 1884. El a fost de față la consfătuirea aceea împreună cu Alexandru Bohățel, fiind amândoi deputați.

Cuvintele lui Zeik József s'au răspândit cu iuțeala fulgerului în întreagă țara. Iancu zise: »Oameni ca baronul Kemény Dénes și Szász Károly sunt corbi albi între cei negri. Nu la masă verde, ci în câmpul verde vreau Ungurii să deslege cauza națională. Ce păcat că printr'o surprindere s'a sugrumat anul trecut gândul poporului de a se elibera. S'ar fi șters iobăgia, și neamul românesc cu arma în mână s'ar fi de-

clarat neam de sine stătător. Atunci n'aveau arme nici Ungurii. Astăzi sunt înarmați până și copiii lor; iar nouă nu ni se dau arme».

Iancu și Vasvári.

În luna Iunie l-a cercetat pe Iosif Sterca Șuluțiu la casa părinților săi în Abrud Paul Vasvári, un prieten al său, cu care împreună petrecuse la Pesta însemnatele zile din luna Martie 1848. Eră unul din cei mai înfocați tineri, cari au făcut cele 12 puncte în ziua de 15 Martie 1848: ștergerea sclăviei, ștergerea privilegiilor, egalitate înaintea legii, libertatea cuvântului, a pressei (tiparului), drepturi politice pentru adunările populare ș. a.

Vasvári eră foarte cunoscut. O țară întreagă îl iubiă și-l stimă. Femeile i-au dat un inel-sigil de aur, pe care eră gravat: »15 Martie 1848.« Fiindcă vorbiă minunat, îl numeau Demosthenes. Insuși Kossuth se țemea de el. Eră și poreclit »Kossuth cel mic«.

Vasvári l-a rugat pe Șuluțiu, să-l conducă la Iancu. Ar dori să-l cunoască în persoană, căci »auzise multe minuni despre el«.

L-a dus deci la Iancu, care l-a primit foarte bine.

Abia sosiți acolo, abia au făcut cunoștință cei doi tineri, și s'a și încins o dispută foarte înfocată între ei. Credeai că nu-acum s'au văzut întâiaș dată, ci sunt doi dușmani vechi, cari se cunosc de mult și abia pot să-și descarce tot ce au pe inimă. După prânz li s'au adus cai să plece. Și-au luat rămas bun dela căseni. Iancu și Vasvári au ieșit în curte tot disputând. Când eră să încalece Vasvári, Iancu îi zise:

»Știi ce, domnule, dacă mi-ai făcut cinste cu visita dumnitale, nu mă mulțumesc cu o jumătate de zi. Rămâi până mâne. Dacă nu vrei să te mai întorci pe aici, îți dau eu un conducător, care te va duce peste munți, pe la Fântânele«.

Vasvári n'a așteptat să-i zică a doua oră. S'au întors în casă, unde amândoi cercau să se dovediască cu vorba. »Eu i-am lăsat în pace« — zice Șuluțiu — »privindu-i. Amândoi erau înnați, voinici, blondini, înfocați, vorbitori buni, unul de 22, celalalt de 24 ani. Nu se puteau dovedi. Pe urmă Vasvári o spune pe șleau: „Ce a greșit dieta din Cluj, va îndreptă cea din Pesta, dar unirea Ardealului cu țara ungurească trebuie să se întâmplé; dacă nu altcum, cu puterea armelor!“

La auzul acestor cuvinte Iancu sări de pe scaun drept în sus, ca și când l-ar fi mușcat un șerpe, s'a făcut galbin ca moartea și zise pe un ton, de s'a speriat și Șuluțiu de el :

— »Să nu vă pună dracul să faceți așa ceva, căci atunci v'a cântat cocoșul. Să știi că eu sunt nepotul lui Horia, care a crescut în casa aceasta, unde ne aflăm noi, care a murit ca martir pe roată, iar trupul i s'a împrăștiat în toate părțile lumii. Sunt gata a-i urmă lui, dar unirea fără condiții n'o primesc !«

— »Ei bine, ce vreți să puneți împotriva puterii maghiare aliate cu toți Românii, Slovacia și Germanii din Ungaria ?« întrebă Vasvári.

— »Brațele noastre« — îi răspunse Iancu — »coasele și ferul dela plug ! Vai de acela, care ar încercă să supună acești munți ! Va mușcă pământul !«

Văzând Șuluțiu, că prea se îngroașă treaba, i-a rugat să tacă, ori să vorbiască mai bine despre alte cele, decât despre politică. L-au și ascultat.

În ziua următoare, Vasvári, la despărțire, i-a zis lui Iancu :

— »Să ne revedem în dieta din Budapesta, ca deputați.«

— »Mai de grabă pe câmpul de luptă, decât acolo«, — răspunse Iancu.

— »Atunci da!« I-a întrerupt Vasvári. Dându-și mâna, s'au despărțit.

La despărțirea aceasta au fost de față și Vasilie Moga, primpretor și Iosif Nestor, jude.

Toți aceștia au însoțit pe Vasvári, până ce a trecut munții. În tot cursul călătoriei eră tăcūt, cufundat în cugete. Când îl întrebă Șuluțiu, de ce tace, îi răspundea că frumuseța munților l-a fermecat. El a băgat însă de seamă, că alte cugete îl frământau. Odată a întrerupt tăcerea cu cuvintele:

»Iancul acesta e un om fără seamăn, cu sânge rece, destoinic, dar când vorbește despre suferințele neamului său, e fanatic, îi scânteiază ochii, și poți vedea într'înșii făclia aprinsă a revoluțiunii.«

Când au ajuns la Fântânele, Vasvári a zis: »Ce locuri minunate! aici pare că ești mai aproape de Dumnezeu! Dacă aș fi un Englez bogat, aș lăsa ca după moarte aici să mă înmormânteze«. N'a știut sârmanul că și-a prorocit sfârșitul, fiindcă pe locurile acelea avea să-și afle mormântul în luptele de mai târziu. (Vezi Șuluțiu pag. 12 și urm.)

Isbucnirea revoluției.

Intr'acestea ura și vrajba dintre Români și Unguri crește mereu. Stăpânirea maghiară desființă comitetul național român și porunci să fie arestați toți membri acestui comitet. August Treboniu Laurian și Nicolae Bălășescu (cu numele său adevărat Belașcu) au fost arestați de groful Bélydy în Sibiu la 17 August 1848, iar Simeon Barnuțiu numai așa a scăpat dinaintea lui Dobokay, care a venit cu o patrulă să-l prindă, că a sărit pe fereastră dela »curtea Mediașului«, cum se numia mai de mult hotelul »Bonfert«, și a fugit în satul grănițesc Racovița de lângă Sibiu. Acolo n'au cutezat să meargă după el de frica grănițerilor.

Scriitorul Gheorghe Barițiu zice în volumul al 2-lea din »Părți alese din istoria Transilvaniei« la pagina 261, că Românii până în Octombrie 1848 n'au vărsat sânge unguresc nici cât îi curge cuiva din nas. Ei n'au bătut până atunci pe nici un Ungur. Ei au suferit ticăloșiile dela Abrud, omorurile dela Sân-Craiu (lângă Aiud), măcelul dela Mihalt și cel dela Luna și întemnițări nenumărate în tot cuprinsul țării, numai fiindcă au ținut la drepturile lor omenești,

politice și cetățenești. Românii au suferit toate aceste grozăvii; dar le-au și ținut minte. Atâtea rele, câte li s'au făcut până la 1 Octomvrie ar fi fost de ajuns să scoată din răbdare și pe poporul cel mai blând din lume și să-l împintene la răsbunare: ochiu pentru ochiu, dinte pentru dinte.

Dar n'a fost de ajuns atâta. În adunarea Secuilor din Luteni (Agyagfalva), județul Odorhei, ținută în 15 Octomvrie 1848, la propunerea deputatului Berzenczei, 30.000 Secui au hotărât să plece numai decât asupra Valahilor să-i stingă de pe fața pământului. Cea dintâiu comună pustiită de Secui a fost Archida, lângă Sighișoara. O brigadă sub conducerea lui Donáth, voiă să înainteze spre Blaj să-l facă una cu pământul. Dar n'a avut noroc. Maiorul Kleiser cu ostașii din garnisoana Mediaș i-a tras o bătaie la Șaroș, soră cu moartea.

Puțin după aceea s'a întâmplat arderea Reghinului și a satelor românești de pe Mureș și de pe valea Nirajului într'un mod, care trebuie să îngroziască pe ori și cine. Incunjurând Secuii Reghinul, deputatul lor Berzenczei a cerut dare de răscumpărare 50.000 fl. Locuitorii orașului au voit să i-o dea, numai să-i lase în pace.

Berzenczei a spus însă: »Cele 50 de mii sunt partea mea, iar ceilalți vază ei!« Cu acestea a dat drumul adunăturii de tăciunari, cari odată au aprins orașul de toate părțile. Cine a voit să scape cu fuga, a fost prins de Secui pe câmp și jăfuit de haine și de bani. Cine a rămas în oraș, a perit între flacări. Afară de viețile ome-nești, pagubele făcute de Secui numai în orașe-lul Reghin se socotesc la un milion de floreni. Bani mulți pe vremea aceea.

Colonelul Urban a încercat, ce e drept, să-i opriască înaintea Reghinului pe Secui cu câțiva ostași de ai săi dela regimentul II de grănițeri din Năsăud. Dar în zadar. N'a putut respinge cu o mână de oameni șivoiul puternic de seciume.

În 18 Octomvrie comandantul militar din Sibiiu, baronul Puchner, în numele marelui principe al Ardealului, care eră împăratul Ferdinand din Viena, provoacă pe Români la arme contra lui Kossuth și a Ungurilor. Intre altele Puchner zicea: »Voi sunteți tari și număroși — sculați-vă unul pentru toți și toți pentru unul! Pe partea voastră e sfânta dreptate, care sub scutul dreptului Dumnezeu nici odată nu apune.«

Comitetul național, cu știrea comandei militare, în 20 Octomvrie a publicat către poporul român o proclamațiune, în care se zicea: »Frați Români! numai un mijloc este de a apăra dreptatea, când o calcă în picioare cei blestemați; acest mijloc este puterea. Impărăția este în primejdie; toată națiunea română este în primejdie; drepturile tronului sunt călcate; legea noastră cea sfântă e batjocorită de păgâni. La arme, dară, fraților, la arme!» (Vezi-o în întregime la *G. Barițiu*, Părți alese din istoria Transilvaniei, Sibiu 1890 vol. II pag. 306—308).

Fruntașii români, împreună cu prefectii Iancu, Buteanu, Dobra, Balint, apoi exilații din Muntenia Racovița (Vițianu), Adrian și Alexandru Golescu, adunându-se în casele familiei Șuluțiu la Abrud s'au sfătuit despre cele ce sunt de făcut. S'a hotărât, ca Iancu să meargă numai decât la Sibiu și să propună comandantului general să lase în pace gloatele, care se recrutau din toți șchiopii și schilavii satelor, și să țină hotărîrea neamului românesc de pe câmpia libertății dela Blaj: de a înarmă o sută de mii de feciori voinici, cărora, pe lângă prefectii și tribunii lor, să li se dea oficeri și suboficeri din regimentele de graniță românești. Aceștia vor

face ispravă. Gloatele să le lase în pace că numai ne vor face de răs, iar piept cu armatele ungurești nu vor dà.

Ajutor muscălesc să nu se primiască la nici o întâmplare. Că Românii ardeleni toți au fost împotriva chemării Muscalilor în ajutor, o recunosc înșiși generalii străini, astfel K. M. Pataký în cartea sa »Bem in Siebenbürgen« (Leipzig 1856), unde spune că toți Valahii au votat împotriva chemării Rușilor (»Alle Walachen stimmten gegen die Einberufung der Russen«). Lucru firesc. Orice om cu minte trebuie să-și dea seama, ce nenorocire e pe țară intrarea unei armate străine.

Cei o sută de mii de voinici, pe cari îi doriă înarmați adunarea românească de pe câmpia libertății dela Blaj, n'au fost înarmați. Cei șase generali austriaci bătrâni, slăbănogi, nepuțincioși și ceace e mai rău decât toate acestea: nepăsători, nu voiau să-i înarmeze pe Români, căci se temeau de ei. Se va vedeà și mai târziu, cât rău ne-a făcut nouă Românilor »pisma, îndrăcită a acelora, cari pe Români i-au urit totdeauna«, precum zice Ioan Axente Severu în raportul său (tipărit în editura »Observatorului«, Sibiu 1884 pag. 60). Comandanții austriaci

neputincioși erau: baron Puchner general Pfersmann în Sibiiu, general Wardener la Cluj cu colonel Losenau la Huedin și colonel Urban la Năsăud, general Schuster la Brașov, general Gedeon la Făgăraș și în Secuime, precum și generalul Kalliani.

Deși au primit acești generali 6000 de puști dela agentul curții împărătești Frederic de Sachsenheim, ei totuș le țineau ascunse, prin magazine și nu voiau să le dea Românilor, căci se temeau de ei. Mai târziu au dat de ele Ungurii lui Bem și le-a prins foarte bine. Cu aceste arme au curățit ei țara de Austrieci.

Dacă le aveau Români, făceau minuni de vitejie cu ele. Locotenentul, mai târziu baronul și colonelul dela regimentul I de grănițeri, David Urs s'a dus numai a Blaj și la Teiuș și a adus 1600 feciori, aleși ca pe sprânceană, tot unul și unul. Cu acest prilej locotenentul Urs l-a găsit pe Avram Iancu stând la sfat cu căpitanii săi.

Tot ce-au făcut generalii austrieci este că au recrutat 3745 de Români și 1243 de Sași, crezând că atâta e de ajuns pentru a ține în frâu pe Unguri. Când Români noștri le atrăgeau generalilor luarea aminte asupra premejdiei, aceștia sau se făceau că n'o văd sau spuneau

că n'au ofițeri pentru instrucția unei armate atât de numeroase, cum cereau Românii, ca și când în câteva luni nu s'ar fi putut pregăti din tinerii Români cu mai multă învățatură cei mai destoinici ofițeri, precum au făcut Ungurii ajutați de generalul polon Bem.

Urmările nepregătirii generalilor austriaci.

Urmările nepregătirii armatei comune s'au și văzut nu peste mult.

La început, ce e drept, se părea că generalul Gedeon cu cele câteva tunuri ale sale a înfricat pe Secui și i-a pus cu botul pe labe. Asemenea și generalul Wardener din Cluj cu bravii săi coloneli Losenau din Huedin și Urban din Năsăud se părea că au făcut pace și liniște desăvârșită în părțile de miazănoapte și de mijloc ale Ardealului.

Când însă dictatorul Ungariei Kossuth Lajos, care mai târziu avea să răstoarne pe Habsburgi din tron și să se proclame el guvernatorul țerii, a pus în fruntea armatei din Transilvania pe generalul polon Iosif Bem — s'au schimbat socotelile. Generalii austriaci părăsiau rând pe rând orașele și cetățile, lăsându-le în stăpânire ungurească și pe bieții Români și Sași, neîn-

armați, pradă furiei răsbunătoare a Ungurilor. Bem a înaintat biruitor până la Sibiiu. Lupta s'a dat la Șura mare lângă Sibiiu. Bem atât eră de încrezut în biruință, încât. în dimineța luptei a spus preotului săsesc din această comună, că mâne să-l caute în casele comandai generale din Sibiiu. Dar socoteala lui de acasă nu s'a potrivit cu cea de pe câmpul de luptă. De astă dată a fost bătut de însuși generalul Puchner și fugărit peste Sebeșul-săsesc, Orăștie, până la Simeria, unde încă s'a dat o luptă cruntă.

Urmărindu-l de dinapoi încet, bătrânește, bolnăvicios, cum eră Puchner și reumatic, a prins carul cu scrisorile lui Bem. Intre ele s'au aflat lucruri de mare interes. Astfel un sigil, în care se vedeau săpate lângă olaltă mărcile Ungariei și ale Poloniei cu semnul sfintei treimi, purtând și înscricția ungu-rească »General Bem, comandantul suprem al armatei maghiare« (Bem tábornok, magyar had-sereg fővezére).

Neajunsul cel mai mare al armatei austriace eră că, și atunci când învingea, nu se știa folosi de biruință.

Astfel și după învingerea dela Șura mare în loc să-l fi urmărit și bătut pe Bem din

nou fără amânare, Puchner își lasă trupele să odihniască și-i dă timp lui Bem să fugă și să-și aducă puteri proaspete din Ungaria pentru a lua din nou lupta la Simeria. Aici însă, cu toate ajutoarele nouă primite din Ungaria, izbânda a fost nehotărâtă. Bem trebuia să fie tot între Ungurii lui și să le strige în ungureasca lui stricată: »Nu fugi, Maghiare! Dacă nu-i pod, nu-i țară!« (Ne fuss magyar! nincs hid, nincs haza!) El făcea atârănătoare ființa țerii ungurești dela podul de peste Streiu din Simeria.

După mai multe lupte mărunte, Bem și Austrieii și-au mai dat o bătălie mare între Copșa mică și Mediaș, unde Bem s'a făcut că se retrage la Sighișoara, de fapt însă, peste Mediaș, a grăbit la Sibiiu, unde știa că n'au rămas decât puține trupe rusești, în frunte cu Scariatin. După o scurtă ciocnire cu aceste trupe, Bem intră biruitor în Sibiiu, unde a găsit de toate pentru el și ostașii lui.

Stăpânirea sabiei ungurești timp de patru luni de zile.

Acum au urmat zile cumplite pentru Românii și Sașii din Ardeal. Puchner s'a retras cu

armata puțină ce i-a mai rămas peste valea Hârtibaciului la Turnu Roșu și de acolo la Călimănești. Colonelul Urban cu grănițerii ce-i mai aveà s'a dus în Câmpulungul Bucovinei. Câtva timp s'au mai văzut unii ostași austriaci în frunte cu generalul Kalliani, căruia Puchner îi încredințase comanda supremă. În curând însă nu s'au mai văzut nici aceștia. Domn acum peste întreg Ardealul, după ce cucerise și Brașovul din mâinile Austrieilor și ale Rușilor, erà Bem și Ungurii lui.

Din Sibiiu au stors 200.000 floreni dare de războiu, iar pe membrii comitetului național românesc și săsesc îi căutau să-i omoare. Pe Români (Bărnăuțiu, Bălășescu, Barițiu, Laurian ș. a.) nu i-au prins, fiindcă au fugit la vreme. Prinzând însă pe învățatul german Benigni, l-au ucis în patul în care zăcea bolnav.

Bem și-a dat toată silința să împace pe Români cu Ungurii sau cel puțin să-i rețină pe aceștia dela răzbunări și ticăloșii. În Sibiiu, și unde a petrecut el timp mai îndelungat, a și împiedecat multe lucruri rele, ceeace încă este uneori o mare vrednicie. Unde însă n'a fost el de față: la Blaj, la Cluj și pe întreagă câmpia cea mare a Ardealului s'au făcut sălbătăcii ne mai pomenite.

Intrând Ungurii în Blaj, în frunte cu căpitanul Pfuhl, au prădat mai întâiu curtea mitropolitană, au ars cărțile și scrisorile din bibliotecile așezămintelor culturale de acolo, au risipit literele tipografiei seminariale, ba n'au cruțat nici mormintele arhierilor, scoțându-le oasele afară să jăfuiască orice bogăție s'ar află acolo. Apoi și aici ca și la Cluj și Târgu-Mureșului au ridicat furci pentru a spânzura pe Români în ele.

Peste 40.000 de vieți omenești au pierdut Românii în răsmirița din 1848 și 1849. Făcându-se după revoluție consemnarea tuturor celor uciși în acest timp, s'au aflat 6000 de inși cu numele. Câți au murit însă fără să li se mai însemneze cineva numele! Din cei 4834 judecați la moarte de Unguri și însemnați de ofițerii austriaci Trauschenfels și Sauer 4425 erau Români, 252 Sași și 72 alte neamuri (Țigani, Evrei ș. a.). Pomelnicul acestor mucenici ai neamului l-a tipărit profesorul din Năsăud Dr. A. P. Alexi în foaia »Asociațiunii« din Sibiiu »Transilvania«, anii 1870 și 1871.

În deosebi trebuie amintiți câțiva Români uciși mișelește la Cluj. Astfel bătrânul protopop Turcu prins și judecat la moarte cu 16 credincioși de-ai săi din Catina, preotul

Vlăduț, tinerii tribuni Batërnai (Bătrâneanu) și Simonis, preotul din Uioara Moldovan, preotul din Budeiu, tatăl lui Al. Papiu Ilarian și alții și alții. Zi de zi veniau Ungurii la episcopul Lemeni să-l răspopiască pe cutare sau cutare preot, fiindcă e trădător de țară și e osândit la moarte. Episcopul a avut curajul să le spună că nu poate face ce-i cer ei, fiindcă nu încuviințează legile.

Câte un tiran ungar își făcea chiar de cap. Astfel baronul Apor György a spânzurat 26 țărani pașnici, nevinovați de niște sălcii în Iernut și el se plimbă cu liuleaua în gură printre ei. Această fiară cu chip de om a amenințat și pe marele nostru gazetar G. Barițiu cu moarte.

Adevărat că și Românii noștri au făcut unele fără de legi. Astfel ei au aprins și pustiit Aiudul și Zlatna, dar totdeauna au fost ațîțați de mai înainte la acestea prin sălbătăciile Ungurilor.

Cu toate acestea, perderile Românilor în asemănare cu ale altor neamuri sunt deadreptul îngrozitoare. Francezii, un popor cu mult mai aprins la fire decât noi, au pierdut abia 15.000 de oameni în răscoala din 1848. Noi 40.000, precum am mai spus-o, și 230 de sate românești au fost șterse de pe fața pământului.

Atacurile Ungurilor împotriva munților apuseni. Luptele lui Avram Iancu și ale tovarășilor săi de arme.

Văzându-se Ungurii stăpâni pe partea cea mai mare a Ardealului, au cugetat că e timpul să ocupe cetatea Alba-Iulia, unde colonelul August se ținea bine cu grănițerii săi români din Banat. Din când în când mai ieșea cu oamenii săi în satele din împrejurime pentru a-și aduce hrana trebuincioasă pentru ei și pentru vite. Când era cetatea în primejdie mai mare, Români în frunte cu prefectul Ioan Axente Severu spărgeau rândurile oastei ungurești și intrau în cetate, ducând ajutorul de oameni trebuincios.

După înfrângerea armatei comune și alungarea generalilor austriaci din Ardeal, firește că în partea cea mai mare a lui nu mai putea fi vorba de legiuni și prefecturi românești. Cu totul erau să fie 15. Din acestea au mai rămas vreo cinci care toate s'au retras în cetatea întărită de Dumnezeu a munților apuseni.

În fruntea tuturor legiunilor românești era Avram Iancu, care avea și armata cea mai bună dintre toți, dând el ajutoare unde se cerea.

În jurul lui s'au adunat cei mai de seamă prefecti, tribuni și oameni de seamă ai Românilor : Popa Simion Balint, Ioan Axente Severu, avocatul Buteanu, Dobra, Vlăduț, ș. a., apoi tribunii Clemente Aiudeanul, Andreica, Groza, Moga, Corcheșiu ș. a.

Văzând Ungurii că nu pot cuceri cetatea Alba-Iulia și nu pot fi siguri nici de Ardeal, câtă vreme n'au în stăpânire munții apuseni, au hotărât să-i cuceriască cu orice preț.

De aceea au trimis patru armate împotriva lor.

Să le vedem pe rând.

Cel dintâiu care și-a încercat norocul dintre comandantii unguri în munții apuseni a fost Hatvani, ajuns dintr'un ticălos »sansculotte« (om fără Dumnezeu) comandant de armată, cum zice despre el chiar istoricul maghiar Szilágyi Sándor.

El a venit întâia dată pe când deputatul și trimisul român din dieta ungurească a lui Kossuth, avocatul Ioan Dragoș se înțelegea cu Avram Iancu și cu ceilalți fruntași ai Românilor, cum să facă pace. Dragoș a garantat că dacă Românii depun armele, n'o să intre în munți nici un picior de Ungur. Incredându-se în vorbele înșelătoare ale lui Dragoș, Românii se duseră care

în cotro, fiindcă de multă vreme n'au mai fost la familiile lor. Ei cântau veseli :

*Voi Unguri și voi Secui,
puneți-vă arma 'n cui;
câci nu-i pâne, nice grâu,
numai sânge până 'n brâu!*

Când însă Iancu sta de vorbă cu Dragoș în Abrud să vadă, dacă se pot înțelege, iată că vine știrea surprinzătoare, că o armată ungurească în frunte cu Hatvani se apropie de Abrud. Dragoș a spus, că nu se poate și asigură pe toată lumea, în numele guvernului unguresc, să fie liniștiți că nu vine nimeni asupra lor. Peste o oră veni un alt crainic, spunând că armata ungurească e pe hotarul Abrudului. Dragoș a spus din nou, că el nu știe nimic și adăogea că, chiar dacă ar intra Hatvani în oraș, să n'aibă nimeni nicio grijă, pentrucă nu va cădea nimă-nui nici un fir de păr din cap.

Când Dragoș a scris lui Kossuth să se țină de cuvânt și să nu trimită pe Hatvani în munți, dacă vrea în adevăr să facă pace cu Românii, el i-a răspuns: »Cu răsvrățiții eu nu stau de vorbă, nici când e vorba să ne împăcăm, nici când e vorba să-i iertăm (amnestiem). Cine are trebuință de »milă« s'o ceară. Guvernul va ști să miluiască pe cine-l va afla vrednic!«

Unii se deteră plăinici. Astfel prefectii Buteanu și Dobra. Iancu însă depărtându-se repede la cvartir, își încălecă calul și alergă în galop la Cămpeni. Peste câteva ceasuri Hatvani eră în Abrud, unde Ungurii de acolo îl primiră cu mare însuflețire. Lucrul cel dintăiu ce a făcut în Abrud a fost că a arestat pe prefectii Buteanu și Dobra, precum și pe o mulțime de Români fruntași, și pe toți cetățenii fără deosebire, afară de Unguri, i-a desarmat.

Văzând acestea un Român din Roșia Abrudului (Crișănuț), a spus Ungurilor, să aștepte ce vor zice Moții. La aceasta Hatvani s'a înfuriat atât de mult, încât el însuși l-a spintecat cu sabia pe nefericitul Român. Pilda lui de cruzime și fără de lege au urmat-o ostașii din armata lui, ucizând, aprinzând, jăfuind fără milă pe bieții Români.

Pe Iancu încă l-au provocat Hatvani și Dragoș să depună armele.

El le-a răspuns lămurit: »Intre noi are să hotărască numai sabia!«

Așa ș'a și întâmplat. Strângându-și Iancu armata risipită în satele lui de munte prin focuri aprinse în locurile cele mai înnalte, precum și prin glas de bucium, a pus pe tribunii Andreica, Groza și Vlăduț cu oamenii lor într'o

parte, pe Corcheșiu, Olteanu, Clemente Aiudeanu și Rusu în altă parte, iar el atacă din mijloc. Văzându-se Hatvani strîmtorat, împușcă pe prefectul Dobra și de fiecare Ungur ce cădea în luptele cu Românii, el lasă să fie împușcat sau spânzurat câte un Român din Abrud. În 10 Maiu 1849 fiind zi ploioasă și cu negură, cum sunt multe în munții apuseni, Hatvani izbuti să fugă nebăgat în seamă peste Cernața la Brad.

El a luat cu sine la Brad și o mulțime de Unguri din Abrud și din Roșia, iar pe cari i-a lăsat acolo i-a asigurat că peste trei zile se întoarce.

Între cei lăsați în Abrud a fost și nefericitul deputat și trimis al lui Kossuth, Ioan Dragoș, pe care Moșii înfuriați, aflându-l ascuns într'o pivniță, l-au ucis fără știrea și învoirea lui Iancu.

Ca să se țină de cuvânt că peste trei zile se întoarce, Hatvani își adună puteri nouă de luptă din Ungaria cari îi sosiseră la Brad în Zarând și, cu o armată de cel puțin 2800 luptători și 4 tunuri, în ziua de 16 Maiu el iarăși fu în Abrud. De astă dată a fost și mai crud și mai răsbunător. În cimitirul românesc din Abrud spânzurătorile și puștile ungurești nu mai încetau de a stinge vieți omenești nevinovate, chiar și de femei și de copii.

Unindu-se cu popa Simion Balint din Roșia, cu Groza, cu Vlăduț ș. a. în zilele 18 și 19 Maiu 1849, adecă timp de 30. de ore necurmat, lancu l-a strimtorat rău pe Hatvani la gura Cernei. Moții și Buciumanii cu mânilor goale s'au aruncat ca leii cei turbați asupra tunurilor apărute cu bărbăție de legionarii vienezi, cu capul de moarte pe pălărie. Cu mânilor și cu dinții au prins spițele dela roatele tunurilor și așa le-au ținut în loc, până ce au sosit alții, cari s'au aruncat în frânele cailor. Destul i-au pisat Ungurii cu armele peste cap, dar Românii nici morți nu se lăsau cu mânilor de tunuri. Așa povestește vitejia Moților noștri Sey Rudolf, fiul farmacistului din Alba Regală (Székesfehérvár) în Ungaria.

Din acest măcel abia a scăpat Hatvani cu 400 oameni ai săi, lăsând drumul de țară și apucând o cale lăturalnică pe la satul »După piatră«. Aici femeile îl așteptau pe culmea dealului cu pietre și mai departe în vale la o strîmtoare o parte de popor armat cu puști și cu lănci, în frunte cu Simion Groza. Mulți au pierit acolo. Hatvani cu 50—80 de inși a scăpat și de astă dată pe o cărare lăturalnică la Zlatna. În orice cas mai mulți de o sută n'au scăpat.

iar de pierit au pierit vreo 3000 de ostași din armata lui Hatvani.

A doua zi după această strălucită biruință, Iancu dă poruncă tribunilor Groza și I. Gomboș să urmărească pe dușman și în Zarand și să rechiziționeze ce găsește în magazinele lor de acolo. Aceștia au și găsit multe lucruri de folos: bucate și sare multă. Aceasta îndeosebi a prins bine muntenilor, noștri cari în multe locuri de 4—5 săptămâni n'au mâncat nimic sărat.

Al doilea / Care și-a încercat norocul în munții noștri apuseni, împotriva lui Iancu, a fost baronul ungar Lupul Kemény.

El a intrat cu o trupă de 6500—7000 de oameni, deci de două ori mai mare decât a lui Hatvani. Încă pe atâția avea îndărătul său. Deci armata pe care se rezemă Kemény era cam de 15 mii de ostași.

Românii se îpuținau mereu. În multe locuri, ca la Bucium, bună oară, și femeile erau puse în posturile de pază, bărbații fiind prea puțini și având alte îndatoriri cu mult mai grele. Afară de aceea ei aveau arme puține. Tunuri

mai cu seamă numai cele prinse dela Hatvani. De aceea au fost siliți să-și facă tunuri din groși de brad, cari însă, dacă se întrebuintau de 9—10 ori, crepau și nu mai erau buni de nimic.

În 11 Iunie baronul Kemény intră în Abrud pe la 11 ceasuri înainte de amiazi. Când să se pună la masă, au început să-l bombardeze tunurile noastre românești. Mănios, Kemény se ridică dela masă zicând: »Nerușinații aceștia nu-mi dau răgaz nici să amiez în liniște!« Și aruncându-se pe cal ieși între ostași să și-i pună în rând de bătaie. Cum stă însă călare, un glonț de tun, îndreptat de agerul vânător Jurca Teodoruț din Roșia, a nemerit chiar în frâul calului lui Kemény, încât i l-a rupt din mână. Bătaia a ținut până la 6 ceasuri seara.

Tribunul Groza a prins în strimtoarea dela Buceș toate carele cu merinde ale lui Kemény, anume: 38 cară cu pâne și 2 cu slănină, precum și alte provizii. Armata lui Kemény a ajuns în mare încurcătură din această pricină. Trebuia să-și aline foamea numai cu tărâte și boabe de păpușoiu (cucuruz). Și el a cugetat că poate înșelă pe Iancu și pe Români să depună armele și să se lase duși ca oile la junghere de ostașii

lui. Iancu a trimis și de astă dată răspuns, că între ei are să hotărască numai sabia.

Silit de foame și de Români, Kemény a trebuit să ia lupta în 15 Iunie. Din spre Roșia și Bucium aveă să atace popa Balint, formând aripa stângă a armatei românești. La mijloc, pe drumul de țară (șoseaua națională) către Cărpiniș și Câmpeni stau tribunii-preoți Codoreanu și Gomboș sub conducerea prefectului Vlăduț, preot și el. Aripa dreaptă, între comunele Sohodol și Suhar, stă sub conducerea tribunilor Andreica, Olteanu și Rusu, precum și a prefectului Vlăduț. Din spre miazăzi-răsărit la Șturt stă popa Groza. Acesta l-a hărțuit mai mult pe baronul Kemény până noaptea târziu, încât speriat de perderile avute, el a spus seara la cină neuitatele cuvinte: »*Dracul să se mai bată cu popii!*«

Lupta cu Kemény a ținut nouă (9) zile, având peste 500 morți. Numărul răniților nu se știe. În ziua a noua, o zi neguroasă, Kemény a cugetat că e timpul cel mai potrivit să fugă. A și izbutit să ajungă, neobservat de Români, până la Valea Cerbului. Aici însă Buciumanii și Mogoșanii au dat peste el, ucizându-i 145 oameni, și răpindu-i 2 cară cu haine și muniție. Noroc că Forro, tovarășul de arme al lui Kemény s'a

duc înainte să repare podurile și să delătore din cale toate picioarele, căci altfel, toți își lăsau oasele acolo.

E sigur, că puține momente din luptele anilor 1848—1849 se pot asemăna cu cele de la Mărișel și Fântânele. Aici n'au luptat numai ostașii, ca de obicei în alte lupte, ci vorba poetului nostru național: »bătrâni, bărbați, junci tineri din munți și din câmpii«. Aici au luptat și femeile. Au fost, în urmărire, luptele întregului nostru popor din acele părți.

În 26 Februarie 1849 o ceată de 600 de honvezi (ostași maghiari) se apropia de la Gilău spre Mărișel, cu gândul să prade și jăfuiască această comună. Locuitorii, prinzând de veste, i-au întâmpinat în munți la »Vârful Bătrânei«, trăgându-le o sfântă de bătaie, soră cu moartea. Ca să-și răsbune pentru înfrângerea suferită, în 12 Martie acelaș an au venit 1600 de honvezi asupra Mărișelului cu gândul să-l șteargă de pe fața pământului. Dar n'au izbutit nici de astă dată. Simțind bărbații, că ei vor avea să se așeze în strâmtoarele munților, dealungul drumului, pe care aveau să vină dușmanii, au pus pe femei pe vârful munților să observe toate mișcările

lor și să dea semnalul, când trebuie să-i atace. Bravele femei, conduse de Pelagia Roșu, o mamă vitează, a cărei fiu era sutaș în armata lui Avram Iancu, s'au pus călări, s'au îmbrăcat bărbătește și când dușmanul a intrat în văgăunile munților și putea fi atăcat deodată din toate părțile, au început să sune din buciume și să-și îndemne soții și bărbații la luptă. Lupta a fost scurtă. Dușmanul nu știa pe unde s'o ia mai curând la sănătoasa, lăsând pe câmpul de luptă 30 de morți și mai mulți răniți. Mulți (peste 100 de inși) au fost înnecați apoi în Someșul rece, pe când dintre Mărișeleni abia au fost 2—3 răniți.

Tot așa a fost la Fântânele, unde căzù mort însuși Vasvári, unul dintre cunoscuții lui Avram Iancu, care l-a cercetat pe acesta și la Vidra, precum am văzut, ca să-l abată dela gândurile lui și să-l facă prieten Ungurilor și deputat în dieta din Pesta. Lupta aici a condus-o tribunul Nicolae Corcheșiu și Iacob Olteanu cu vânătorii lor. Deși n'aveau arme și mai ales gloanțe câte a avut dușmanul, totuș au câștigat lupta, fiindcă Corcheș dase poruncă oamenilor săi să se arunce la pământ, când vor vedeà că vin gloanțele asupra lor. Așa au stat nemișcați, până ce s'au apropiat vrășmașii de ei cale de 80 de pași.

Atunci au început vânătorii să tragă tot în carne vie și să răstoarne pe vrășmași unii după alții. Și aici au dat puternică mână de ajutor femeile, care erau foarte îndârjite pentru jaful și pârjolul făcut de răsculații maghiari câteva zile mai înainte prin satele lor odinioară atât de înfloritoare. (Vezi despre toate aceste lupte minunatul *raport al lui Avram Iancu*, prefect al unei legiuni românești, tipărit în editura »Observatorului«, Sibiu 1884.)

Toate aceste mari biruințe au fost cu puțință numai fiindcă poporul nostru avea o neînmurită încredere în conducătorul său Iancu. El vorbea rar către mulțime. Meseria lui nu era cuvântul, ci arma. Când vorbea însă, precum ne spune istoricul și gazetarul nostru Barițiu, în fața lui jucau razele unei inspirațiuni misterioase. Cuvintele lui, puține în totdeauna, mișcau și răpiau sufletele.

Astfel înainte de una din marile lui bătălii se spune că ar fi întrebat de ostașii săi numai aceste cuvinte:

- »Gata, băieți?« întreabă Iancu.
- »Gata!« răspund flăcăii.
- »Mergem?«

— »Mergem!«

— »Atunci haidati!« Și cu acestea au plecat voinicii la luptă după craiul lor iubit.

Răsplata jertfelor și a vitejiei românești.

Avram Iancu și ceilalți fruntași ai noștri îndemneau pe Români să lupte din toate puterile și să jertfiască totul pentru patrie și tron, fiindcă jertfele lor vor fi prețuite și cererile lor ascultate.

Să vedem, cum au fost prețuiți și ascultați Românii pentru jertfele și vitejia lor?

Abia au depus Ungurii armele la Șiria în ziua de 13 August 1849 înaintea generalisimului rus Paskievici, care a scris țarului Nicolae I însemnatele cuvinte: »Maestate! Ungaria este culcată la picioarele Maestății Voastre!« și abia s'au văzut Austriecii iarăș stăpâni pretutindeni în țară, când, iată, că în loc să se țină de cuvânt și să răsplătiască pe cei credincioși și să pedepsiască pe cei răsculați și trădători de patrie și tron, ei se poartă cu toți deopotrivă de rău. În loc de egală îndreptățire a urmat o egală aservire. Curat vorba nemțească: »Statt Gleichberechtigung — Gleichbeknechtigung!«

Astfel tânărul împărat Franz Josef I, care în lunga lui domnie de mai târziu avea să ne-

norociască întreaga împărăție, mai întâiu a desființat regimentele românești și sârbești de graniță, deși acestea au luptat cu mai multă îndârjire pentru tronul lui. A oprit să se mai tipăriască gazete în orice limbă și să se adune în vre un loc mai mult ca 5 persoane.

Pe o mulțime de Români nevinovați, bănuți că ar fi ținut cu Ungurii, i-a aruncat în temniță, unde erau tratați mai rău decât dobitoacele. Astfel, cercetând odată baronul Wohlgemut, guvernatorul Ardealului, temnița din Bistrița, a văzut că doi arestanți aduc într'un ciubăr ceva ce pareă mai mult lături pentru porci decât mâncare pentru oameni. Mirat a întrebat pe primar, ce-i acolo? Acesta a răspuns: »Este mâncarea de amiazi pentru arestanți!« Iar când guvernatorul se miră și mai mult, cum se poate da o asemenea mâncare oamenilor? primarul sas spune cu nerușinare: »Ei sunt numai Români!« (Sie sind nur Walachen!) Deoarece eră drept, și apăra și pe Români, baronul Wohlgemut a fost poreclit »tribun român« (walachischer Tribun).

Episcopul Andreiu Șaguna ducându-se în 1851 cu Timoteiu Cipariu la Viena să stăruiască pentru drepturile Românilor, a fost muștrat să nu se mai întovărășiască »cu oameni neodihniți!«,

iar lui Timoteiu Cipariu, care erà mare învățat și cercetă mereu cărțile și în timpul cât a stat la Viena, i s'a spus: »N'ai să mai cercetezi nimic pe aici, du-te acasă și-ți vezi de treabă!«

Mai mult!

Luptătorii cei mai de frunte ai Românilor erau arestați și batjocoriți. Astfel l-au ținut în temniță pe Ioan Axente Severu, unul din cei mai de seamă prefecți și viteji ai noștri.

Insuși Avram Iancu a fost arestat în Decembrie 1849 în târgul din Hălmagiu de o trupă de Poleci. Văzând însă Români noștri că »domnul general«, »craiu muntilor«, cum îi ziceau ei lui Iancu este prins și legat, au rupt parii dela garduri și voiau să atace pe Poleci. În fața primejdiei căpitanul Polecilor l-a eliberat pe Iancu, spunând că arestarea s'a întâmplat din greșală. Iancu încă a liniștit poporul și astfel oamenii și-au văzut de treabă, ducându-se care în cotro. Mai târziu însă vom vedea că a fost arestat nu din greșală, ci întradins.

Batjocori de acestea s'au mai întâmplat și cu alții. Reședința mitropolitului din Blaj Alexandru Sterca Șuluțiu încă a fost călcată de armata austriacă crezând că, nefiind mitropolitul acasă, ci la Viena, Români vor fi ascuns arme acolo,

ca să poată face o nouă revoluție. Firește că n'au aflat nimic, dar rușinea s'a întâmplat. Ba spionii austriei au căutat și la locuința lui Ion Maiorescu din Viena, fiindcă-l bănuiau și pe acesta că prea este mare Român (zu sehr Romäne !)

Când cereau Românii să li se facă dreptate, fiindcă ei au luptat pentru patrie și tron, nu împotriva lor, ca Ungurii, li se răspundea ca Blăjenilor: »Ați fost datori să luptați pentru acestea; dacă ați fi luptat alături de Maghiari, v'am fi spânzurat!«

Ca să mai liniștiască puțin sufletele, a venit în vara 1852 însuși împăratul Franz Josef în țară.

La Cașovița a fost întâmpinat de guvernatorul Ardealului Carol Schwarzenberg. Dacă ar fi avut ochi să vadă și urechi să audă, tânărul împărat trebuia să constate ca și marele său înaintaș Iosif al II-lea: »Am văzut o nobilime maghiară îngâmfată și tirană; un popor săsesc egoist; și un popor român asuprit și coborît la soarta dobitoacelor«. Dar el n'a văzut și n'a auzit nimic.

Din Deva tânărul împărat o luă peste Brad, Baia de Criș, Hălmațiu la muntele Găina, unde avea să se întâlnească cu Iancu și cu Moții lui.

Ajuns pe vârful muntelui împăratul și suita lui întreabă: »Unde-i Iancu?« Iancu nicăiri. Au încercat Românii să-l scuze, zicând că s'a îmbolnăvit pe neașteptate, de aceea nu se poate înfățișa. Impăratul ar fi zis: »Așa dar astăzi nu-l vedem pe Iancu și niciodată mai mult!« (Also heute sehen wir den Iancu nicht und nimmer mehr!)

Imprejurarea aceasta a băgat în fiori pe cei de lângă împăratul, fiindcă guvernatorul Schwarzenberg, bănuind iarăș ceva răscoală, a întrebat pe popa Balint: »Suntem siguri aici?« Acesta a răspuns: »Stăm buni cu capul nostru!«

Ajungând seara în Câmpeni, se spune că Iancu ar fi încercat să pătrundă atunci la împăratul și să-i vorbiască în numele poporului român. A fost cu neputință.

Imprejurarea, că Iancu nu s'a înfățișat înaintea împăratului, a dat mult de gândit tuturor. Unii spun că Bărnuțiu președintele comitetului național l-ar fi înduplecat să nu se ducă la împăratul atunci când a fost așteptat. Alții sunt de părerea că Iancu ar fi fost disgustat de cele ce a văzut că se petrec în țară din nepăsarea împăratului și de aceea nu s'ar fi dus. Alții vreau să știe de intrigile unei Unguroaice, în

mrejele căreia ar fi căzut nefericitul nostru erou. Și iarăș alții sunt încredințați că eroul nostru de atunci ar fi dat unele semne de nebunie. Aceștia spun că însăși mama lui Iancu ar fi zis despre el, când s'a întors din Cașovița, unde a fost și el să întâmpine pe împăratul: »Sufletul mamei, lumina mea! ai fost otrăvit cu ciuciuleți (bureți)!« Adevărata taină a acestui lucru a dus-o marele erou în mormânt, fiindcă el n'a spus nimănui o vorbă legănată despre aceasta.

Fostul său servitor, bătrânul Marta Gheorghe al Ghilii, care și astăzi trăește în Vidra de sus, mi-a împărtășit că, întrebând împăratul prin cineva: »De ce nu vine Iancu? Ori e nebun?« acesta i-ar fi trimis nemeritul răspuns: „*Eu sunt nebun, dar tu ești mincinos și un nebun cu un mincinos n'are ce vorbi!*“ (Vezi I. Georgescu, Pe urmele lui Avram Iancu în „*Transilvania*“ Nr. 9 (Sept.) 1922 pag. 580.)

Anii din urmă ai vieții lui Iancu.

În toamna (Septembrie) 1852 Iancu în adevăr a fost prins, legat și dus în temnița din Alba-Iulia. Pentru ce? Nu se știe de bună seamă. Fapt e că Iancu cerea cu putere să se împliniască făgăduințele făcute Românilor că li se vor da

păduri, li se va șterge zeciuiala metalelor (aurului și argintului) ș. a. prin cari și-a atras ura și răsbunarea dregătorilor.

În temniță supraveghetorul robilor *Höhn* (un Sas) și-a bătut joc de el în chip și fel. Nu-l lăsa nici să se plimbe prin curte, să se bucure și el de aer și de lumină. Odată, voind supraveghetorul să-și facă răgaz mai mult, a voit să scurteze timpul de plimbare al robilor și l-a provocat pe Iancu să se ducă în temniță, că destul s'a plimbat. Iancu n'a voit. Atunci a pus să-l prindă și să-l ducă cu sila în arest, apoi l-a palmuit peste față. Iosif Sterca Șuluțiu, căruia i-a povestit însuși Iancu această tristă întâmplare cu prilejul înscăunării unchiului său, a mitropolitului Șuluțiu la Blaj în 28 Octomvrie 1855 spune că Iancu nu putea vorbi de lacrimi și cu glas mișcat, năbușit de durere a mai spus: »Dumnezeule! cu ce credință m'am luptat eu și poporul și iată acum sunt tratat mai rău decât dușmanii!« Mai târziu l-au văzut plimbându-se cu capul gol pe »câmpia libertății«.

Din temnița dela Alba-Iulia a fost adus Iancu la Sibiiu și internat în casa prietenului său Ilie Măcelar. Aici eră destul de liniștit. Din când în când tresăria noaptea, strigând speriat:

Avram Iancu in anul 1867.

»Nu mă lăsați, nu mă lăsați, că mă prind jandarmii!« (Vezi *G. Barițiu*, Avram Iancu în »Transilvania« 1872 Nr. 21 și 22.

Chiar dacă n'ar fi fost nebun în adevăr la 1852, când ayea să se înfățișeze împăratului, după întâmplările acestea sufletul lui simțitor a trebuit să se turbure cu totul. Mai ales dacă ne vom închipui puțin starea lui sufletească, nu se poate să nu-l înțelegem. Invățat să porunciască și să fie ascultat de un popor întreg ca un adevărat craiu ce eră; nutrit cu speranța că jertfele fără păreche ale lui și ale poporului vor aduce roadele făgăduite de el în numele statului și al împăratului ori de câteori și-a dus luptătorii în gura tunurilor, el se vede dintr'odată încunjurat de jandarmi, amenințat cu bătaie și moarte de oameni cari înainte de aceea cerșiau pe la ușile lui, iar drepturile poporului călcate în picioare și vitejia răsplătită cu câteva decorațiuni.

De altfel nu numai Iancu ci și alte suflete simțitoare s'au turburat după sguduirile mari din 1848—1849. La Unguri se știe că au avut aceiaș soarte »cel mai mare Maghiar« contele Ștefan Széchenyi, Ladislau Teleki, Bartolomeu Szemere ș. a.

Unii spun că Iancu n'ar fi fost în adevăr nebun, ci numai s'a făcut, ca să scape de bătaile

Avram Iancu in anul-1868.

Ungurilor și ale Nemților. Mai întemeiată pare părerea acelor cari cred că el de fapt avea clipe de nebunie adevărată.

În nebunia lui umblă pribeag dela un prieten la altul și-și alină durerile cântând din fluer. Avea două fluere: unul lung care-i slujia și de băț, acum în muzeul Asociațiunii, și altul scurt. Fluierul era prietenul lui cel mai bun, căruia îi încredința tot alianul sufletului său mare și nenorocit. Dar umblă și cu băț în mână. Interesant e că știa și când era nebun, spune părintele Andreiu Candrea din Lupșa, data târgului dela Hădărău și era totdeauna în ziua târgului acolo. Și ce făcea? Cânta, bea câte un pahar de vin și plângea. Pentru copiii mici avea o dragoste deosebită și-i cuprindea cu gingășie la sinul său, zicându-le:

— »Dragul meu, nu-ți părăsi neamul tău, că te bate Dumnezeu!«

Când a murit tatăl său, pe care l-a iubit nespus de mult, sta la moară și plângea cu amar:

— »Săracul tătuțul! Ce om pogan și puternic a fost și a trebuit să moară. Cu Dumnezeu nu s'a putut pune. El e mai mare ca toți. Ne chiamă când vrea!«

Tot din anii din urmă ai vieții sale știm că venind *Avram Iancu* nebun, sdrențos, nedespărțit, de fluerul său iubit și cu o peană roșie la pălărie la Vad, județul Solnoc Dobâca, l-a întrebat un jânăr elev dela școalele din Cluj, astăzi protopop bătrân: »Spune-mi Dumneata ești Avram Iancu?« — „*Eu nu sunt!*“ a fost răspunsul. „*Eu sunt numai umbra lui Avram Iancu!*“ — »Da peana asta roșie pentru ce o porți în pălărie?« — „*D'apoi nepoate peana asta roșie o port ca semn, că precum e de roșie această peană, așa-mi sângerează inima mea pentru soartea acestui popor!*“

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Aceste răspunsuri arată destul de limpede, cum i-a fost de sbuciumată vieța și sfâșieată inima acestui om providențial pentru soartea noastră atât de mașteră. (Vezi „*Sălajul*.” Foaie politică-culturală. Zalau, 13. Ianuarie 1922. Anul III. Nr. 2, pag. 3: „*O contribuire la vieța lui Avram Iancu.*“)

Stăpânirea nu-l credeà pe Iancu că e în adevăr nebun, ci ziceà că numai se face. De aceea temându-se să nu mai răscoale odată munții împotriva lor, după ce au ajuns unii sbiri la putere, se țineau ca căpăii după urmele lui, trimițând spioni și jandarmi să-l urmăriască de aproape.

Dar Iancu era de multeori în adevăr nebun și atunci făcea unele stricăciuni, însă nici când în oameni, ci în lucruri și în vite, precum se va vedea din cele următoare:

Ajungându-l odată nebunia, a prins o vacă de coarne și o ținea cu atâta putere, încât vaca, ne mai putându-se clăti din loc, a început să mugiască. Văzându-l frate-său, popa Iancu, un om mai tare și mai voinic ca eroul, vine pe la spate și-l strânge cu atâta putere în brațe, încât i-se descleștară mâinile eroului de pe coarnea vacii, lăsând-o liberă, iar pe el îl svârli peste gard în grădină. Deșteptându-se din zăpăceala de care era cuprins, eroul îngână aceste cuvinte:

— »Asta-i mulțumita frate, că ce te-am făcut popă?« (E de însemnat că el l-a dus pe acest frate al său la Sibiu și l-a rugat pe mitropolitul Șaguna să-l preoțiască).

Altă dată Iancu tocmai tăia un prunișor frumos, încărcat de prune, îl luase cu sine în casă și stând tolănit pe pat mănca prune, când venira niște jandarmi unguri să-l caute și să vadă, ce face și dacă-l vor afla suspect să-l prindă și să-l ducă legat înaintea lor.

— »Bună ziua!«

Avram Iancu în anul 1870.

— »Bună ziua! Sedeți la noi dacă ați venit și poftim de mâncați prune, dacă Vă plăc.«

— »Nu! Că noi n'am venit să mâncăm prune, ci să vedem de altele. Cine ești D-ta? Ce faci?« ș. a.

Dar Iancu n'a mai zis nimic, ci tot mănca prune și aruncă sâmburii nepăsător în fața lor.

Văzând aceștia că n'au cu cine vorbi, plecară de aci fără ispravă.

Mai primejdios s'a arătat când odată s'a dus călare pe »porumbul«, un cal frumos alb și negru, la Câmpeni însoțit de slugă. Când să iasă din Vidra, iată se întâlnesc cu un sătean care tocmai mergea la pădure cu săcurea la braț.

»Stai, măi Filimoane, unde te duci?!« îl opri Iancu pe sătean în loc luându-i săcurea din mână și sărind jos de pe cal, pe care îl ținea acum scurt de frâu și-l neteziă cu toporâștea pe spinare. »Odată numai ce văd«, zice moș Marta Gheorghe al Ghilii, »că Avram apucă securea de capul toporâștei și izbește cu toată puterea în flămânzarea calului pe care a și spintecat-o cu totul. Calul atunci porni rânchezind de durere ca o fiară și, dupăce alergă câtva timp, căzu mort grămadă. Avram s'a dus la Câmpeni

singur. Eu ce eră să fac? M'am întors acasă cu frâul calului spunând stăpânului Alexandru cele întâmplute. De către seară am prins boii la car și am dus mândreța de cal la Arieș, unde l-am înpropat între sălcii și arini.«

Și așa cum eră însă, cu unele turburări de minte ce-l împingeau la fapte nesocotite, își da seama, cine-i sunt binevoitori și unde e bine văzut.

Mai mult petrecea în părțile Zarandului. Și zicea el: »Câtă lume-am umblat eu, țară mai bună, mai dulce, mai bogată, cu oameni mai primitivi ~~Bca~~ Cîn / țara Zarandului n'am văzut. Dacă voiu muri, numai aici să mă îngropați«.

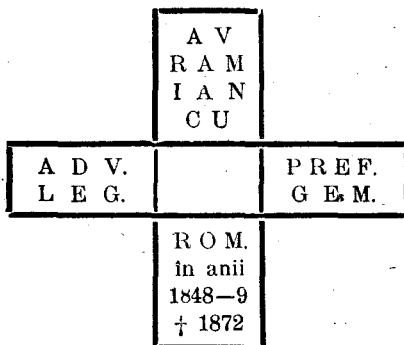
Și Dumnezeu așa a rânduit: să moară unde a dorit.

A murit la Baia de Criș în 29 August stil vechiu 1872 și a fost îngropat în Țebea sub goronul lui Horia, în frunte cu doi protopopi (Mihalțanu din Zarand și Balint din Roșia montană și 37 preoți și nenumărat popor dela țară din tot cuprinsul Ardealului și de pe Crișuri. O înmormântare cum n'a văzut lumea și partea aceea de țară. Cei dintâi erau cu praporii la mormântul dela Țebea, când cei din urmă încă nu plecaseră din cartea lui Simionăș dela Baia

de Criș. Ea a fost un simbol. Simbolul luptelor și aspirațiilor noastre naționale, care se vor înfăptui cu toate desiluziile și nenorocirile ce fatal se ivesc în calea lor.

Dornic să mă închin și la acest loc sfânt al românismului, am plecat la Tebea, lângă Baia de Criș.

Crucea dela căpătâiul lui oricât de simplă și neînsemnată la înfățișare — o biată cruce de piatră, așezată la mormânt de avocatul din Tebea Petru Tisu — graiă adânc inimilor românești de pretutindeni. Ea purtă numai această inscripție simplă, fiindcă stăpânirea mașteră de pe vremuri nu da voie să se facă mai mult:

Dar în dosul acestei cruci privitorii români vedeau alte cuvinte, cu un înțeles mai adânc. Ele par'că le spuneau:

— Fraților, nu vă puneți nădejdea în străini și nu vă luptați pentru interese străine, chiar dacă ar fi împărătești! Răsplata vă va fi ca și a mea: amăgire, umilire, pălmuire, durere nesfârșită și pe urmă nebunie. Cunoașteți-vă și iubiți-vă interesele voastre românești și vă pregătiți în tăcere pentru înfăptuirea lor. Puneți-vă nădejdea în voi și în Dumnezeu! Așa nu vă veți înșelă! Prin voi înși-vă!

În înțelesul acesta pare că-mi freamătă și stejarul deasupra mormântului lui, trimitându-mi altă solie mângâietoare despre acelaș neuitat erou:

*Iar când va veni barbarul
să vă ia pământ și drept,
Români, scuturați stejarul
ca din somn să mă deștept.*

Barbarul a trecut; primejdie nu mai este; dormi în pace slăvit erou!

Insemnătatea vieții și a faptelor lui Avram Jancu.

Nu putem încheia această cărticică de pomenire a marelui erou, fără ca se ne între-

băm, avut-a vre o însemnătate vieața și faptele lui pentru neamul nostru sau doară a trecut fără nici o urmă și cel mult trebuie să ne pară rău că una este a câștiga o biruință și cu totul altceva a te ști folosi de ea? (Vezi Cavalierul I. Pușcariu, Notițe despre întâmplările contimporane, Sibiu 1913. pag. 33).

Chiar dacă n'ar fi rămas dela Avram Iancu decât o tristă învățătură și totuș ar fi mult. Neamurile din nimic nu învață mai bine decât din propria pățanie.

Dar Iancu ne-a dat o pildă de virtute din cele mai strălucite.

El a intrat bogat în războiul din 1848 și 1849 și a ieșit sărac. De mâinile lui nu s'a lipit avere străină. El a dat în seamă dregătorilor statului o majă (100 Kilograme) de aur curat, fără ca să-și țină pentru sine și ai săi măcar o lăscaie. Chiar și averea părintească și-a lăsat-o prin testament neamului, ca să înființeze o academie de drepturi.) Casa lui și astăzi e proprietatea »Asociațiunii« noastre.

*) Testamentul lui Avram Iancu:

Ultima mea voință!

Unicul dor al vieții mele e, să-mi văd Națiunea mea fericită, pentru care după puteri am și lucrat până

Deși i s'au îmbiat și lui bani și distincțiuni au voit să-l facă chiar baron), el a spus lămurit celor mari: »Eu am luptat pentru neam, nu pentru averi și distincțiuni personale. Dacă vreți să răsplătiți pe cineva, răsplătiți jertfele neamului, dându-i toate drepturile cerute pe câmpia libertății dela Blaj.«

Când Ungurii strigau: »Să maghiarisăm cu foc și cu fier«, el răspundea tot atât de hotărît: »Români sau morți!« dar n'a atacat pe nimeni, el numai s'a apărat. (De altfel însuși Kossuth s'a căit după înfrângerea armatei ungurești dela Siria că nu s'a împăcat cu Iancu și n'a dat toate drepturile cerute Românilor. Altfel ar fi fost întreagă soarta războiului și a întâmplărilor

acuma, durere fără mult succes, ba tocmai acuma cu întristare văd, că speranțele mele și jertfa adusă, se prefac în nimica.

Nu știu câte zile mai pot avea; un fel de presimțire pare că mi-ar spune, că viitorul este nesigur. Voesc dară și hotărît dispun ca, după moartea mea, toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare să treacă în folosul Națiunii, pentru ajutor la înființarea unei academii de drepturi, tare crezând, că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile Națiunii mele.

Câmpeni, 20 Decembrie 1850.

*Avram Iancu m. p.,
advocat și prefect emerit.*

următoare. (Vezi »Ceva nou despre Avram Iancu« de N. Iorga în »Transilvania« Nr. 9 (Sept.) din 1922 pag. 563 - 565).

Când Ungurii din Ardeal strigau: »Unire cu Ungaria sau moarte!«, Iancu și Românii răspundeau: »Neatârnare sau moarte!«

Necruțător față de sine și ai săi, ca toate sufletele în adevăr mari, el era milos și bun cu vrăjmașii.

Auzind, cum au ucis Moții pe nenorocitul trimis al Ungurilor, pe deputatul Ioan Dragoș, după ce au cucerit din nou Abrudul, el a spus aceste cuvinte către ostașii săi: »V'ati luptat cu Ungurii așa de vitejește, încât îmi vine să vă sărut pe toți; dar că ați omorât pe Dragoș, mi-ați amărât sufletul!« Cuvintele acestea trebuie să ne aducă aminte de cuvintele rostite de Mihai-Viteazul, când a văzut capul tăiat de Secui al vrăjmașului său, principelui Andreiu Bathory: »Sărmanul popă! sărmanul popă!«

Tot asemenea a spus Iancu și la vestea morții pietenului său ungar Paul Vasvári: »Aș fi dat zece ani din viața mea, dacă ați fi adus viu pe Vasvári înaintea mea. Pagubă de el, ce tânăr cum se cade era!«

Astfel de cuvinte nu pot fi rostite decât de un Român și creștin mare, cum a fost Iancu. El trăia, precum se rugă. Și fiindcă în rugăciunea Domnului »Tatăl nostru«, pe care o roștia el totdeauna în bisericile în care se nimeria să fie la leturghie înaintea tuturor credincioșilor, zicea: »... și ne iartă nouă greșalele noastre, precum iertăm și noi greșiților noștri«, așa înțelegea să și trăiască: iertând greșalele dușmanilor săi.

Inșiși vrăjmașii numelui românesc se închină în fața lui.

Iată câteva mărturii ungurești despre Iancu!

Foaia maghiară »Apărătorul țerii« (Honvéd) Nr. 154 din 1849 scria despre luptele lui Iancu împotriva năvălitorilor maghiari că ele »ar face cinste celui dintâiu comandant din lume.«

Istoricul maghiar Kővári laudă pe Nicolae Solomon, prefectul legiunii românești dela Hunedoara, și pe Avram Iancu, »regele munților«, »care din interes național a înarmat munții și n'a fost condus de egoism! !«

Scriitorul maghiar Iancsó Benedek spune și mai mult: »Iancu a fost figura cea mai onorabilă a mișcărilor române din 1848—1849...« »Iancu era revoluționar, idealist născut, ca și Petőfi, Vasvári și ceilalți tineri maghiari. A crescut în

aceiaș lume de idei, între aceiași oameni ca și tinerii maghjarî din vremea lui.« — »Acele familii maghiare, cari au căzut în mâinile lui Iancu, au fost fericite, pentrucă el a apărat vieața bărbaților și cinstea femeilor. Cu un cuvânt — încheie Iancsó — istoriografia și gazetăria maghiară nici când n'a tăgăduit că Iancu a fost un dușman uman, însuflețit de principii.

Bine zice G. Barițiu, marele nostru gazetar și istoric încheind vieața lui Avram Iancu (în revista »Transilvania«, Sibiu 1872 Nr. 21 și 22 pag. 258): »... să învățăm din întâmplarea cea tristă a lui câteva lucruri. Să ne încredem totdeauna neasemănat mai mult în puterile proprii decât în ajutorul altora. Să nu ne încordăm prea tare speranțele și așteptările noastre, pentrucă înșelarea să nu ne fie cu atât mai amară și să nu aibă urmări triste. Să nu credem nici odată în statofnicia lucrurilor omenești, prin urmare să nu desperăm îndată ce vedem că a pus piciorul și s'a înțepenit o rânduială vrăjmașă, pentrucă apa trece, pietrele rămân. Să avem totdeauna inima caldă pentru popor și să ne ținem una (solidari) cu el, dar nu totdeauna să așteptăm ajutor activ și nici totdeauna recunoștință, pentrucă mulțumita e foarte rară, iar nerecuno-

ștința un păcat ce-l întâmpini la fiecare pas în lume. Să nu pretindem a seceră îndată ce am și semănat. Să învățăm răbdare dela natura mamă.»

Și mai mult decât învățații străini și români l-a cunoscut și prețuit poporul nostru dela sate.

Iată, în adevăr, cum privește poporul român în poeziile sale populare pe acest mare erou.

Avram Iancu în poesia populară română.

Nimic nu dovedește mai bine popularitatea unui erou, felul cum el este privit și prețuit de poporul rând, ca poesia populară. Ea e dovada cea mai sigură nu numai a popularității unui erou, ci și a înrăuririi, binefăcătoare sau stricăcioase, pe care eroul a avut-o asupra celor mulți. De aceea nimic nu e mai interesant de urmărit ca: felul cum se oglindesc eroii mari în poesia populară a neamurilor din care aceștia au făcut parte și în legătură cu această, felul cum se oglindește firea neamurilor și concepția lor de viață în strălucirea și mărirea ce acestea o împletesc în jurul eroilor legendari.

În această privință, puțini eroi se pot asemăna cu Avram Iancu, regele munților, nu numai la noi, ci și alte popoare.

El are toate însușirile cerute unui bun conducător. E tânăr, frumos, viteaz, iubitör de neam și de dreptate, în sfârșit om fără seamăn.

Dar să vedem pe rând aceste însușiri ale marelui erou, așa cum ni se înfățișează în versurile populare:

*Sus e cerul luminat,
Iancu tinerel băiat
Mândru cal a 'ncălecat
Și departe mi-a plecat.*

E grăbit. Dă pinteni calului și-l îndeamnă cântând:

— *Calcă, murgule, tupește
Și pășește iepurește,
S'ajungem în sat cu soare,
Că ne-așteaptă cu mâncare
Și buze de sărutare.*

Dar nu se oprește aici. El știe că dragostea, adecă aceea ce de obicei se înțelege în viața de toate zilele prin cuvântul dragoste, este înșelătoare și nestatornică. De aceea, când e pus să aleagă între ibovnică de o parte și între mamă și soră de altă parte, Iancu nu stă o clipă la îndoială spunând:

*Că știu că te-i mărită
Și pe mine me-i uită;
dar:
Maica mea m'a comândă
Și sora mea m'a cătă!*

Merită să fie scoasă la iveală în deosebi această iubire de părinți, care covârșește dragostea obișnuită față de ibovnică, fiindcă este atât de rară.

Numai o astfel de iubire mare de părinți l-a putut duce la adevărata iubire de neam, îndemnându-l să fie cruțător și să strângă tot bănuțul pentru binele și fericirea neamului, ba să-l facă să renunțe chiar la dreptul de a întemeia și el o familie; pentruca să-și poată sluji neamul cu atât mai multă râvnă:

*Ce-ți trebuie bogății,
Pentru că tu n'ai copii?*

*— Am un neam și-o țară 'ntreagă
Să le scot dreptul mă roagă.*

Mai departe el șie că:

*Din robie și din somn
Scot un neam ca să-l fac domn.*

Această iubire de neam fără seamăn îl facepe Iancu să fie și »viteaz, stând în frunte la necaz«.

Această iubire de neam îl îndeamnă să-și disciplineze ostașii și să și-i pregătiască bine-pentru luptele grele ce au să le poarte cu vrăjmași foarte număroși:

— *Iancule, Urbanule,*)*
Unde mâni cătanele?
 — *Da, la foc sărmane!*
 — *Mână-mi-le mai încet,*
Că le sar bumbii din piept!

Iancu nu se lasă înduplecat de asemenea rugăminți băbești. El își are idealul său bine chibzuit, pentru care știe să-și însuflețiască luptătorii, deschizându-le în câteva cuvinte vederile încântătoare ale măririi:

Că voi dacă veți lupta,
Țara dacă veți scăpa
Deurgia Ungurilor,
Dușmanii Românilor
Morții bine-or răsufli,
Părinții s'or bucură,
Lumea vă va lăuda.

Insuflețiți de asemenea idealuri de mărire, nu-i mirare că neînfricații luptători ai lui Iancu au prăpădit cu totul pe vrăjmași:

Din optzeci de mii și sute
Au mai rămas opt la munte
Și acei cu brâncile**) rupte.

și că după crâncena încăierare a războiului:

N'a fi nalbă și nici iarbă,
Numai sânge până'n barbă.

*) Urban a fost unul dintre ofițerii mai de seamă ai regimentului al doilea de grănițeri din Năsăud în 1848—9.

**) Mânile (provincialism).

Totuș Iancu și țăranul român își dă seama că nu e bun războiul, un rău ce nu se poate înlătură, ci bună este pacea, bună înțelegerea dintre oameni și popoare, munca singură fericitoare :

*De-ar fi Ungurul cuminte,
Cu Românul nu s'ar prinde,
Ci-ar băga sabia 'n teacă
Și l-ar ruga ca să tacă:
Și ar pune sabia 'n crăiu,
Și n'ar spune nimănui;
Ar pune-o să ruginiască
Și s'ar pune să muñciască.*

Decât iubirea lui de neam, decât vitejia lui în războiu, decât dorul lui de muncă și înaintare pacinică în cultură și bunăstare, mai mare este iubirea lui de dreptate, fără de care nu poate ființa nimic trainic. Dreptatea e doar chemată să țină cumpăna între neamuri și indivizi. Nu e bine când se deschid prăpăstii îngrozitoare între om și om, între neam și neam; când unii huzuresc în bunătați și se răsfată în plăceri, iar alții se prăpădesc de rele și se chinuesc de necazuri și suferințe.

*— Iancule, craiu luminat,
Dacă mai crezi în păcat,
Vino 'n Bihor, fă dreptate,
Dacă crezi în cele nalte!*

Cu aceste mișcătoare cuvinte îl chemau frații noștri bihoreni pe marele erou, pe »craiful luminaț«, pe adevăratul »împărat«, să le facă dreptate în lupta lor cu dușmanul de veacuri.

Și Iancu a venit. Dar nu numai în Bihor, ci pretutindeni în tot cuprinsul pământului românesc,

*Iancu cu fluier de vie
Ne scoase din iobăgie,
Iancu cu fluier de soc
Umplu țara de noroc.
— Mulțumesc secure, coastă
Că mi țineti sufletu 'n oase;
Mulțumesc codrii și văi,
Că scăparați frații mei.*

Aceasta fiind marea ispravă legată de amintirea numelui său, nu e mirare că Iancu n'are seamă în țară și în lume :

*Boii-s cu coarne de ceară,
Om ca Iancu nu-i în țară;
Boii-s cu coarne de spume,
Om ca Iancu nu-i în lume!*

Ne pare foarte rău că s'au cules atât de puține poezii populare privitoare la Avram Iancu, craiful munților și împăratul fără seamă al Românilor. Aproape tot ce cunoaștem astăzi e din cărticica folcloristului nostru bucovinean *Simion Fl. Marian*, *Poesii populare despre Avram Iancu.*

Suceava 1900, cărticică pe care am întrebuințat-o și noi în cele de mai înainte.

Suntem încredințați, că în munții noștri apuseni, atât de bogăți în aur și în alte metale nobile, se mai află încă multe comori de poezie populară necunoscută. Folcloriștii (culegătorii noștri de poezii populare), acești mineri ai sufletului popular, sunt chemați să descopere încă mult aur și argint de adevărată gândire și simțire românească, în legătură cu numele neuitatului nostru erou. În deosebi ne uimește faptul că din timpul nebuniei eroului și al tristei lui peregrinări dintr'un loc într'altul n'am găsit încă nici o poezie. Și e cu neputință să nu se găsiască. E cu neputință să nu fie fost mișcat și sguduit, în toată ființa sa, poporul nostru dela sate, care a trebuit să-și vadă și să cânte în nenorocirea eroului său propria sa nenorocire.

De aceea zicem : Culegătorii de poezii populare au cuvântul.

Marșul lui Iancu.

*Astăzi cu bucurie
 Românilor veniți!
 Pe Iancu în câmpie
 Cu toți să-l însoțiți.
 Spălați armele voastre
 Curând să alergăm.
 Din locurile noastre
 Pe barbari s'alungăm.
 Marte zeule
 Marte bravule,
 Cu noi să fi,
 Tu însoțește
 Și 'nsuflețește
 Pe ai tăi fi!*

*Optzeci de oi despoaie
 Și prin frigări le pun;
 De fluer, de cimpoaie
 Pădurile răsun.
 Români se așază
 Pe lâng' un mare foc
 Și Iancu ospătează
 Cu dânșii la un loc
 Iancule mare,
 Bravule tare,
 Cu noi să fi,
 Tu însoțește
 Și 'nsuflețește
 Pe ai tăi fi!*

*Sunt gata, stau cu toți
 Să plece la isbânzi,
 Să izgoniască hoții
 Să capete dobânzi,
 Iancu mergea 'nainte
 Pun cal cu ager curs.
 Și preste îmbrăcăminte
 Purtă piele de urs.
 Cine-a sta 'n cale
 Geniului mare
 Și brav Român,
 Fulger și trăsnet
 Preste al lui creștet
 Dela Român!*

*Iată voioși porniră
 Români cei voinici
 Ca lanțul se înșiră
 Pe-a dealului potoci,
 Nevestele cu jale
 Privindu i lăcrămând;
 Îi auziau pe vale
 Cum se duceau cântând
 Cine a sta 'n cale
 Geniului mare
 Și brav Român.
 Fulger și trăsnet
 Preste al lui creștet
 Dela Român!*

„Colo'n munții Tebei . . .“

Colo'n munții Tebei . .

Unde Horea-odată

Și-adună oștirea

Sub falnic gorun,

Este o movilă

Și-o cruce uitată

Alui Avram Iancu

Eroul tribun.

Dormi etern în pace,

Eroule mare

Căci de a ta umbră

Ungurii se tem.

Căci veni-va vremea

Ziua sfântă-n care

O Dacie nouă

Iar să ridicăm.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Peacea movilă

Româniî voiră

Să-i ridice-un templu

Măreț monument

Să-i perpetueze

Falnica figură

Alui Avram Iancu

Eroul tribun.

Și atunci tot Românul

Dela mic la mare

Ridica-ți-va templu

Măreț monument

Și atunci n'or mai zice

Liftele barbare

Că e laș Românul

In al său pământ.

Cuprînsul.

	Pagina
Satul și neamul din care se trage.	5
Din copilăria eroului.	10
La învățătură mai înaltă și în cea dintâiu școală a vieții.	13
La adunarea de pe câmpia libertății.	23
Prigoniri împotriva lui Iancu și a altor fruntași români.	27
Cererile Românilor în dieta din Cluj.	32
Iancu și Vasvári.	36
Isbucnirea revoluției.	40
Urmările nepregătirii generalilor austriaci.	46
Stăpânirea sabiei ungurești timp de patru luni de zile.	48
Atacurile Ungurilor împotriva munților apuseni. Luptele lui Avram Iancu și ale tovarășilor săi de arme.	52
Răsplata jertfelor și a vitejiei românești.	64
Anii din urmă ai vieții lui Iancu.	69
Insemnătatea vieții și a faptelor lui Avram Iancu.	81
Avram Iancu în poezia populară română.	87
Marșul lui Iancu.	94
Colo'n munții Tebei	95

BIBLIOTECA UNIV

Tiparu, tipografiei Ios. Drotleff, Sibiu

0776 16. VI. 1928

. CIII .

Alte lucrări de acelaș :

Emil Viciu. Pedagogul și opera sa. Studiu comemorativ. Retipărire din revista »Transilvania«, Sibiu, 1913 (epuizat).

De vorbă cu fetițele în Anuarul școlii civile de fete din Beiuș pe anul școlar 1913—1914.

Dovezi nouă pentru adevăruri vechi în »Biblioteca Semănătorul« Nr. 17, Arad, 1916.

Povești cu tâlc în »Cărțile Poporului«, editura »Calea Vieții« Nr. 14, Lugoj.

Povești fără tâlc în »Cărțile Poporului«, editura »Calea Vieții« Nr. 18, Lugoj.

Satul meu: un sat din Ardeal în »Biblioteca populară a Asociațiunii« Nr. 92. Prețul 3 Lei.

Din Problemele Asociațiunii. Retipărire din »Transilvania« Nr. 2, anul 1920. City Library Cluj

Istoria lui Todor Vladimirescu în »Biblioteca populară a Asociațiunii« Nr. 98. Prețul 3 Lei.

Ce este și ce vrea să facă Asociațiunea? în »Biblioteca populară a Asociațiunii« Nr. 98. Prețul 3 Lei.

Prin România, Partea I., Ardealul. Cu 161 ilustrațiuni în text și 1 hartă afară de text.

Gata de tipar :

Istoria Seminarului român unit din Oradea mare.

Prin România, Partea II.: Banatul, Crișana și Maramureșul.

Prin România, Partea III.: Moldova întregită.

Prin România, Partea IV.: Muntenia, Oltenia și Dobrogea.

Abonați publicațiile Asociațiunii

„Transilvania“

Cea mai veche revistă românească din Ardeal!

Apare lunar sub îngrijirea d-lor

Andrei Bârseanu și Ioan Georgescu

cu sprijinul celor mai de seamă scriitori români de pretutindeni. Publică: poezii, romane, teatru, istorie, știință pe înțelesul tuturor, studii, dări de seamă, notițe, cronicii ș. a.

Costul abonamentului anual:

pentru membrii »Asociațiunii« . . . . . 50 Lei
pentru nemembrii . . . . . 70 Lei

Cea mai răspundită publicațiune poporală

BIBLIOTECA POPORALĂ

== A ASOCIAȚIUNII ==

apare sub îngrijirea secretarului literar al Asociațiunii, cu sprijinul celor mai buni scriitori pentru popor.

Costul abonamentului anual:

pentru membrii »Asociațiunii« . . . . . 25 Lei
pentru nemembrii . . . . . 35 Lei